ALDANMIŞ ULDUZLAR

Beş pərdəli dram

M.F.Axundovun “Aldanmış kəvakib”
adlı hekayəsi əsasında işlənmişdir

İŞTİRAK EDƏNLƏR:

Yusif Sərrac
Tubu – onun arvadı
Budaq, Xosrov, Rəhman – Yusif Sərracın dostları, xalq nümayəndələri
Şah Abbas – İran padşahı. İyirmi iki yaşında
Mirzə Möhsün – vəzir
Mirzə Yəhya – maliyyə vəziri
Sərdar Zaman xan – hərbiyyə vəziri
Mollabaşı (Molla Səməd)
Mirzə Sədrəddin – münəccimbaşı
Cəmaləddin – qoca münəccim
İskəndər bəy – tarixnəvis
Xacə Mübarək – sarayın eşik ağası
Səlma – Şah Abbasın hərəmi
Qəhrəman – Səlmanın sevgilisi. Sarayda cəllad vəzifəsini ifa edir.
Hacı Quluxan, Səfərəli xan, Tiryəkxana sahibi – Qəzvin tacirləri
Darğa
Dərviş
Fərraşbaşı
Tiryəkkeş
I adam
II adam
III adam
IV adam

BİRİNCİ PƏRDƏ

Səhnə Qəzvin şəhərində Ş a h A b b a s ı n sarayını təsvir edir. Sarayın ancaq bir tərəfi görünür. Ortada Şah Abbasın taxtı. Sağa iki, sola bir qapı var. Yerə qiymətli fərşlər döşənmişdir, iki tərəfdə böyük saxsılarda xurma ağacları, taxtın ayağı altında pələng dərisi. Uzun papaqlarının arasından ağ şal bağlamış sofi dərvişlər ney çalıb oxuyur, arabir rəqs havası çalınır. Sofilər coşub oynayır, ancaq özləri görünmürlər. Bir az sonra Ş a h A b b a s sofilərlə gəlib taxtına oturur. Sofilər başlarını, əllərini oynada-oynada rəqs edirlər. Rəqs bitdikdən sonra: "Yahu, yahu, la ilahə illahu" – deyə-deyə Şah Abbasa təzim edib saraydan çıxırlar. Şah taxtın yanında durub gözlərilə onları təqib edir. Hərəmxananın qapısından S ə l m a daxil olur. Şah Abbas aşiqanə nəzərlə onu süzür, hər ikisi bir-birinə doğru gəlir.

Ş a h A b b a s. Səlma, babamın müridləridir, bu gün məni ziyarətə, taxtımı, tacımı dualamağa gəlmişlər.

S ə l m a. Bu ney səsi nə qədər gözəldir!

Ş a h A b b a s. Səndəndəmi gözəldir? (*Səlmaya aşiqanə nəzərlə baxaraq*) Səlma, sən bu gün gözümə bambaşqa görünürsən. Bilmirəm mənmi dəyişdim, ya sənmi? Məsumanə baxışlarındakı bu sevimli atəşi, sübhün saf şəfəqlərini andıran üzündəki bu saf və parlaq rəngi səndə heç bir zaman görməmişdim. Sən bu gün başqa bir afətsən!..

S ə l m a (*mənalı gülərək*). Padşahım, mən hər zamankı Səlmayam, nədənsə sizin şahanə nəzərlərinizə bu gün belə görünürəm.

Ş a h A b b a s. Gözəl Səlma, sən mənim üçün həmişə təzə və dilbərsən. Sən gözəl olmasaydın, hərəmxanəmin baş hərəmi, bağçamın şah çiçəyi, tacımın şah gövhəri olmazdın.

S ə l m a (*istehza ilə*). Nə qədər xoşbəxtəmmiş!

Ş a h A b b a s. Sənmi çox xoşbəxtsən, yoxsa mənmi? Sən yalnız İran torpağına sahib olan Şah Abbasın qəlbinə sahibsən, mən isə bütün dünya gözəllərinin gözü olan gözəl Səlmaya.

Danışa-danışa hər ikisi çıxır. Vəzir
M i r z ə M ö h s ü n f ə r r a ş b a ş ı ilə gəlir.

M i r z ə M ö h s ü n. A gədə, sənə demədim fərraş göndər Hacı Qulu xanı çağırsın?!

F ə r r a ş b a ş ı (*iki əlini döşünə qoyub əyilə-əyilə*). Göndərmişəm, qurban! Bu saat haradadırsa gəlib çıxar.

Bu zaman H a c ı Q u l u xan daxil olur. Fərraşbaşı vəzirin işarəsilə səhnədən çıxır.

M i r z ə M ö h s ü n. İrəli gəl!

Hacı Qulu xan əli döşündə əyilə-əyilə gəlir.

H a c ı Q u l u x a n. Səlaməleyküm, qurban... (*Vəzirə bir kisə qızıl pul uzadır*) Bağışlayın.

M i r z ə M ö h s ü n (*kisəyə əryi-əyri baxıb*). Nə qədərdir?

H a c ı Q u l u x a n. On min tümən...

Vəzir əlilə kisəni itələyir.

M i r z ə M ö h s ü n. Gedə, bu mənim bığlarımı yağlamağa çatmaz.

H a c ı Q u l u x a n (*əli döşündə əyilib təzim edərək*). Qurbanın olum, sizə məlumdur ki, bu il quraqlıq olduğundan şəhərdə taxıl qıtlığı var; ona görə ticarətim çox kasaddır.

M i r z ə M ö h s ü n. Dastan oxuma, bu sözlər mənim qulağıma girməz! Əlli min tüməndən az gətirmə.

H a c ı Q u l u x a n. Qurbanın olum, mənim halımı da nəzərə alın.

M i r z ə M ö h s ü n. Sözüm sözdür, əlli min tüməndən az olmayacaq.

H a c ı Q u l u x a n. Qurbanın olum... (*Vəzir onun sözünü kəsərək*)

M i r z ə M ö h s ü n. Dərdini bilirəm. Taxılın qiymətini birə-iki artır.

H a c ı Q u l u x a n. Baş üstə, baş üstə...

M i r z ə Y ə h y a gəlir. Hacı Qulu xan ikiqat əyilir.

M i r z ə Y ə h y a. Gədə, bəs mənim haqqım hanı?

H a c ı Q u l u x a n (*əli döşündə, yırğalana-yırğalana*). Sizin, sizin... haqqınız... (*Mirzə Möhsünə baxır*)

M i r z ə M ö h s ü n. Sən nə itirirsən, taxılın qiymətini birə-üç artır.

H a c ı Q u l u x a n. Fəda olum sizə, taxılın qiymətini birə-üç artırsam, xalq mənə düşmən olar. Bir də ki, alan olmaz.

M i r z ə Y ə h y a. Sən onun dərdini çəkmə, canı da çıxıb alar! Acından ölməyəcək ki...

H a c ı Q u l u x a n. Baş üstə, qurban, doğru buyurursuz, acından ölməyəcəklər ki... (*Təzim edərək gedir*)

Vəzirlər bir-birinə baxıb gülürlər.

M i r z ə Y ə h y a. Bu hacı da yaman tülküdür. Siz taxılı birə-üç baha sat dediniz, o, dədəsinin qiymətini də üstünə qoyub satacaq.

M i r z ə M ö h s ü n. Eh, özü bilsin, bizdən nə gedir?!

Hər ikisi danışa-danışa çıxır. Xacə gəlib,
onların arxasınca baxır, başını bulayır.

X a c ə. Bu sarayın fərraşından tutmuş, padşahına qədər hamısı cibkəsən, hamısı quldurdur.

Hərəmxanada çalıb-oxuyurlar. Xacə qulaq asır və arabir çalınan oyun havasına uyğun əl-qol atır. Mollabaşı daxil olur.

M o l l a b a ş ı. Xacə, sən də oynayırsan?

X a c ə (*utanaraq*). Bəli, qurban, hərəmxananın havası məni də oynadır.

M o l l a b a ş ı. Oynadar, oynadar, o çoxlarını oynadıb. Şahı görmək olmayacaq?

X a c ə. Xeyr, qurban, başı çox qarışıqdır.

Xacə çıxır, qoca münəccim C ə m a l ə d d i n daxil olur.

C ə m a l ə d d i n. Salamlar olsun Mollabaşıya.

M o l l a b a ş ı. Vəəleyküməssəlam. Sizi də sarayda görmək olurmuş.

C ə m a l ə d d i n. Qocalıq mane olsa da, arabir qibleyi-aləmin gözünə görünmək lazımdır, çünki məsəldir, gözdən uzaq, könüldən də uzaq olur.

M o l l a b a ş ı. Yox, elə deyil, sarayın dilini bildiyiniz üçün siz həmişə könüllərdə gəzirsiniz.

Hər ikisi getmək istərkən X a c ə görünür. Mollabaşı istehza ilə.

M o l l a b a ş ı. Xacə, yavaş-yavaş qocalırsan, tez ol evlən, sənə özüm kəbin kəsəcəyəm.

Xacə bu sözdən çox pərişan olur, əsəbi səslə

X a c ə. Mollabaşı həzrətləri! Siz ki başıma gələn fəlakətlərin şahidi olmuşsunuz, bu saray məni elə dərdə salmayıb ki, mənə kəbin kəsə biləsiniz.

C ə m a l ə d d i n. Bəs boş yerə sarayda hərəmxananın bütün ixtiyarı sənə tapşırılıb?..

Xacə pərişan halda susur. Mollabaşı və Cəmaləddin danışa-danışa gedirlər. Xacə nifrətlə taxta baxaraq.

X a c ə (*kənara*). Bu qoca da yaman qulaqkəsəndir. Görəsən yenə nə hiyləsi var. (*Səhnəni tərk edir*)

C ə m a l ə d d i n. Yaxşı, söylə görək nə var, nə yox.

M o l l a b a ş ı. Yeni bir hadisə yoxdur. Haman hamamdır, haman tas...

C ə m a l ə d d i n. Cavan münəccim Mirzə Sədrəddin neyləyir?

M o l l a b a ş ı. Onu heç soruşmasanız yaxşıdır. Bu adamı mənim də görməyə gözüm yoxdur.

C ə m a l ə d d i n. Nə var ki? Nə olmuşdur?

M o l l a b a ş ı. Nə olacaq... Özünü padşahın gözünə yaman soxub, bizə göz verir, işıq vermir... Onu saraydan kürümək lazımdır.

C ə m a l ə d d i n (*kənara*). Tədbirim baş tutacaq. Bu iş çox yaxşı oldu. Bacarana can qurban. Onu saraydan kürümək üçün əvvəlcə padşahın gözündən salmaq lazımdır.

M o l l a b a ş ı. Heç mümkün deyil, padşah ona çox inanır.

C ə m a l ə d d i n (*istehza ilə gülərək*). Ey acizlər, bacarıqsızlar! Yaxşı, sənin xatirinə ona bir tədbir çəkərəm.

M o l l a b a ş ı. Mirzə Cəmaləddin, bununla bizə böyük bir minnət qoymuş olarsınız.

C ə m a l ə d d i n. Onda mən cavan münəccim Mirzə Sədrəddini bir qara xəbərlə padşahın yanına göndərərəm.

M o l l a b a ş ı. Yaxşı, sonra?

C ə m a l ə d d i n. Mirzə Sədrəddin bu işin altından çıxa bilməyəcək...

M o l l a b a ş ı. Ha-ha, sonra?

C ə m a l ə d d i n. Yeddi il bundan əvvəl atası Məhəmməd şah bəzi səbəblərə görə İran taxt-tacını oğluna tapşırmağa məcbur olduğu zaman Şah Abbasın 15-16 yaşı var idi. Bu şah öz canını hər şeydən əziz tutandır. Dünya alt-üst olsa, vecinə gəlməz.

Mollabaşı və Cəmaləddin gedirlər. Xacə daxil olur.

X a c ə. Boyunlar vurduran, ocaqlar söndürən, gözəllər solduran ey qanlı taxt, nədəndir ki, sənə sahib olanlar qürurundan bu geniş dünyaya sığmayır, göyləri də kəməndə salmaq istəyirlər? Bu sehri aç, mənə söylə! Üstünə çıxıb otursam, o tamah və iştahı mənə də verərsənmi?

Ayağını taxta qoymaq istəyir, yenə çəkilir, qapı tərəfə baxır. Yenə taxta yanaşır. Qorxa-qorxa ayağını taxtın birinci pilləsinə qoyur. Yenə dönüb qapıya baxır, ikinci pilləyə çıxır. Ş a h A b b a s gəlir.

Ş a h A b b a s (*Xacəyə*). Dələduz! Yoxsa sənin də fikrindən padşahlıq keçir?

X a c ə (*tez ətəyilə taxtı silə-silə*). Yox, padşahım! Sizin taxtınızı silmək mənim üçün padşahlıqdır.

Ş a h A b b a s. Xob, mürəxxəssən! (*Xacə baş əyib çıxır. Şah Abbas taxta və saraya baxaraq öz-özünə*)

Bax, bütün dünyanın gözü var məndə,
Göylə əylənirəm yeri gələndə.
Məndədir dəbdəbə, şövkət və hünər,
Ulduzlu göylərə çəkmişəm əsgər.

Dağlardan mətindir sarsılmaz ordum,
Coşqun bir dənizdən belə yox qorxum.
Şahlara tac verən tacidar mənəm!
Atamın taxtına yadigar mənəm!

X a c ə daxil olur, şaha baş əyərək.

X a c ə. Qibleyi-aləm, münəccim Mirzə Sədrəddin hüzura gəlmək istəyir.

Ş a h A b b a s. Söylə, gəlsin! (*Xacə gedir, Mirzə Sədrəddin daxil olur, şaha baş əyir*)

Xeyir olsun, mirzə?

M i r z ə S ə d r ə d d i n. Həzrəti-əqidəsi-ilahi qibleyi-aləmin mübarək vücudunu yerin, göyün bəlalərindən hifz etsin.

Ş a h A b b a s. Xob, nə var, mirzə?

M i r z ə S ə d r ə d d i n. Xidmətinizə mühüm bir iş üçün gəlmişəm!

Ş a h A b b a s. Nə iş? Xeyir olsun!

M i r z ə S ə d r ə d d i n. Qibleyi-aləm sağ olsun, hər zaman xidmətinizə şad xəbərlə gəlmişəm. Ancaq bu dəfə...

Ş a h A b b a s. Tez söylə, nə demək istəyirsən?

M i r z ə S ə d r ə d d i n. Qibleyi-aləm, gecə-gündüz üstürlabı[1] göylərə çevirib sizin vücudunuza heç bir bəla toxunmadığını ulduzlardan öyrənirəm. Ancaq, ulduzlar bu dəfə...

Ş a h A b b a s. Tez söylə, nə var? Yoxsa ulduzlar xərifləyib?

M i r z ə S ə d r ə d d i n. Bəli, qurban, xərifləyib, xərifləyib...

Ş a h A b b a s. Nə göstərir?

M i r z ə S ə d r ə d d i n. Ağzım, dilim qurusun, ulduzlar göstərir ki, yaxın zamanda padşahın vücuduna böyük bir bəla toxunacaq. Bu qapının qulu olduğum üçün əhvalatı sizə xəbər verməyi özümə borc bildim.

Ş a h A b b a s (*həyəcanla*). Xob, bu bəlanın dəfi üçün, şübhəsiz, çarəsini də düşünmüsən, elə deyilmi?

M i r z ə S ə d r ə d d i n. Çox düşündüm, padşahım, ancaq heç bir çarə tapmadım.

Ş a h A b b a s (*acıqlı*). Heç bir çarə tapmadın? (*Taxtından düşüb acığından bığlarını çeynəyə-çeynəyə gəzinir. Sonra Mirzə Sədrəddinə acıqlı*)

Tapmadım, tapmadım... Aciz, miskin!.. Dəf ol burdan! (*Mirzə Sədrəddin suyu süzülə-süzülə gedir. Şah Abbas bağırır*) Xacə! Xacə!..

X a c ə (*daxil olub baş əyir*). Bəli, qurban!

Ş a h A b b a s. Fərraş göndər, Sərdar Zaman xanı, Mirzə Yəhyanı, Möhsün xanı, tarixnəvis İskəndər bəyi, Mollabaşını hüzuruma çağırsın.

X a c ə. Baş üstə, qurbanın olum.

Baş əyə-əyə çıxır, Şah Abbas taxta oturmaq üçün gedərkən.

Ş a h A b b a s. Abbas, qara günlərin çatdı. (*Taxta oturub başı köksündə düşünür, həyəcanlı və əsəbi hallar keçirir. Birdən-birə əlini taxta çırparaq*) Uf, ölüm qorxusu qəlbimi dəlir. Ey şanlı, şövkətli taxtı-tacım, sizdən mən necə ayrılım? Bu, mənim üçün ölümdən daha müdhişdir!.. Hələ Səlma, o gözəl Səlma... Məndən sonra kimlərə yar olacaq?.. Ah, bu qara fikirlər mənim bütün vücudumu sarsıdır. Yox, yox!..

[1] Ulduzları seyr edən astronomik alətdir.

S ə l m a daxil olur, Şah Abbası pərişan görüb ona yanaşır.

S ə l m a. Padşahım, sizə nə oldu?

Ş a h A b b a s (*acıqlı*). Çəkil, get!..

Səlma bir-iki addım geri çəkilib, şübhəli baxışlarla şahı süzdükdən sonra həzin və yalvarıcı bir tövr və səslə.

S ə l m a. Padşahım, sizinlə danışan Səlmadır! Bir az əvvəl bağçamın şah çiçəyi, tacımın şah gövhəri, bütün dünya gözəllərinin gözəli deyə oxşadığınız. İndi nə oldu? Mənmi dəyişdim, sizmi?

Ş a h A b b a s (*qəzəbli, əli qılıncının qəbzəsində*). Nə istəyirsən, sənə, dəf ol, deyirəm!.. (*Əli qılıncının qəbzəsində ayağa qalxaraq*) Cəllad!.. Cəllad! Mənim ki yaşamağa artıq ümidim yoxdur. Məndən sonra görəsən kimlərə qismət olacaqsan!

Səlma qorxu və həyəcan içində geri çəkilərək.

S ə l m a. Padşahım, mərhəmət, mərhəmət!

Ş a h A b b a s. Qadına mərhəmət olmaz! Bu gün ölsəm, sabah ərə gedərsən.

Qəhrəman cəllad geyimində gəlib şaha təzim edir.

Q ə h r ə m a n. Əmriniz, padşahım!

Ş a h A b b a s. Götür, bu qadını susdur.

Səlma başını əlləri içində tutur, vəhşi kimi birdən sıçrayaraq.

S ə l m a. Ah, ağlım kimi ömrüm də nə az və qısa imiş... Atam həmişə deyərdi: “Saray öz içindəkiləri yandıran alovlu bir yanğındır”. (*Taxtın ayağına qədər gəlir, diz çökərək*) Möhtərəm padşah, mərhəmət!

Dilsiz, hərəkətsiz taxtın ayaqlarını qucaqlayıb durur. Qəhrəman çaşqın-çaşqın Səlmaya baxır.

Ş a h A b b a s. Durma, apar bu qadının başını bədənindən ayır ki, arxayın olum.

Q ə h r ə m a n (*diz çökərək*). Ey böyük və mərhəmətli padşah, onlarla qatili, asi və azğınları bir an içində qoyun kimi boğazlayıb başlarını taxtınızın ayağında top kimi oynatmışam. Bu qapının kiçik qulu olsam da, sizin böyüklüyünüzə sığınıb yalvarıram, xanım Səlmanın

qanından keçin. Qəzəbinizin atəşi sönməmişsə, əmr edin mənim başımı vursunlar.

Taxtın ayağında diz çökür. Xacə Mübarək daxil olur. Cəlladı görüncə qorxa-qorxa geri çəkilərək.

X a c ə. Bu sarayın qəzəbindən sən saxla, Allah... (*Şah Abbasa*) Pad...i...şah...və...zir...lər ha...zır.

Şah Abbasın siması dərhal işıqlanır, Xacəyə.

Ş a h A b b a s. Söylə gəlsinlər. (*Xacə gedir*) Bu dərdə vəzirlər bir çarə tapar. Hələ yaşamağa ümidim var. (*Cəllada və Səlmaya*) Xob, dəf olun buradan.

Səlma bihal qalxır, halsız addımlarla çəkilir. Cəllad təzim edib səhnədən çıxarkən vəzirlər daxil olur. Cəlladı görüncə hamı qorxa-qorxa irəli gəlib taxtın dibində diz çöküb, başları yerə dəyincə əyilir.

V ə z i r l ə r. Padşahım, mərhəmət!

Ş a h A b b a s (*acıqlı*). Qalxın. (*Hamı ayağa qalxır, əsə-əsə padşaha baxır*) Sizi bu gün mühüm bir iş üçün çağırmışam. (*Əli ilə yer göstərir. Hamı oturur. Şah bir az sükutdan sonra*) Cavan münəccim Mirzə Sədrəddinin verdiyi qara xəbərə görə, ulduzların seyri belə göstərir ki, İran padşahının vücuduna böyük bir bəla toxunacaqdır.

M o l l a b a ş ı. Sübhanallah!..

M i r z ə M ö h s ü n. Nə qorxunc xəbər!

S ə r d a r Z a m a n x a n. Bu heç ola bilməz!

İ s k ə n d ə r b ə y. Oldu, oldu, göylərə qoşun çəkib vuruşmayacaqsan ki?

Ş a h A b b a s (*acıqlı*). Sizi bura toplamaqdan məqsəd buna bir çarə və tədbir tapmaqdır. Bu qorxunc bəladan nə tədbir ilə qurtarmaq olar?

Hamı heyrət içində bir-birinin üzünə baxır.

Ş a h A b b a s (*acıqlı*). Cavab verin, tədbir göstərin! (*İskəndər bəy qələm-davatı çıxarıb yerə qoyur. Bir parça kağızı dizi üstünə qoyub müntəzir durur*) Tarixnəvis, sən söylə!

İ s k ə n d ə r b ə y (*özünü itirərək*). Mən?.. Padşahım! Nə söyləyim? Mənim gücüm ancaq qələmimə çatar. Ulduzların törətdiyi bəlayə qarşı neyləyə bilərəm?

Şah Abbas qaşlarını çataraq, acıqlı.

Ş a h A b b a s. Miskin, yaramaz! (*Mirzə Möhsünə*) Mirzə Möhsün, bari, sən bir çarə göstər!

M i r z ə M ö h s ü n (*təzim edərək*). Padşahım, mənim İran dövlətinə olan xidmətim hər kəsə məlumdur. Qibleyi-aləmin xatirindədir ki, atanız əlahəzrət Məhəmməd şahın səltənəti zamanında bir para cahil vəzirlərin təcrübəsizliyindən xəzinə boşalmışdı. Mən iş başına keçincə dərhal çarəsini tapdım. Hər vilayətin hakimliyi satıldığı zaman hakimlərdən xəzinəyə bəxşişlər aldım. Xəzinəni doldurmaq üçün bir çox başqa tədbirlər gördüm. O tədbirlər sayəsində bu gün xəzinəmiz ağzına qədər dolmuşdur. Böylə tədbirlər göstərməkdə böyük məharətim var! Ancaq ulduzlara qarşı tədbir göstərməkdən acizəm.

Ş a h A b b a s (*acıqlı*). Bu, tədbir deyil, kişi! (*Sərdar Zaman xana*) Vəziri-cəng, sən nə deyirsən?

S ə r d a r Z a m a n x a n. Qibleyi-aləm sağ olsun. Bu qulunuz saqqalını sizin qapınızda ağartmışdır. On il bundan əvvəl dəmirçi oğlu Bəkir paşa yetmiş min ordu ilə İrana hücum edərkən İran ordusunun sərkərdəliyi mənə tapşırılmışdı. Qoşunumuzun tələf olmasına razı olmayıb əmr verdim hər yerdə əkinləri yandırsınlar, mal-qaranı qovub uzaq dağlara aparsınlar. Hər yerdə körpüləri uçurub yolları xarab etsinlər. Bundan sonra Bəkir paşa İrana girdisə də, ancaq beş yüz altı ilə Təbrizə qədər gələ bildi və üç gündən artıq qala bilməyib qaçmağa məcbur oldu. İndiyə qədər o yollar, küçələr xarabazardır. Böyük qapının bu qoca itinin belə tədbirlər göstərməkdə böyük məharəti var. Ancaq göydən enən bəlalərə çarə tapmaq mənim əlimdən gəlmir.

Ş a h A b b a s (*acıqlı*). Gəlməz, gəlməz!.. İskəndər bəy, yazdığın tarix səhifələrinə bunu da qeyd et. Yaz ki, çörək verib saxladığı, böyük rütbələr verib ağlına, kamalına güvəndiyi vəzirlər Şah Abbasın belə çətin və ağır günündə kiçik bir tədbir göstərməkdən aciz qaldılar.

İ s k ə n d ə r b ə y. Bəli, bəli, qurban... Hamısını qeyd edirəm. Mənim nəzərimdən bir tük də qaça bilməz. Padşahımın əsrinə dair böyük şahnamələr yaza bilərəm.

Ş a h A b b a s. Tədbir göstərilməzsə, o şahnamələrdə elə qanlı səhifələr açacağam ki, fironlara, neronlara rəhmət oxunsun. (*Mirzə Yəhyaya*) Xob, Mirzə Yəhya, sənin tədbirin nədir?

M i r z ə Y ə h y a. Padşahım, bilirsiniz ki, mən iş başına keçdiyim zaman maliyyə işləri bərbad bir halda idi. Bu xüsusda tədbirlər gördüm. Vilayət hakimlərinə məktub yazıb əmr verdim ki, ucuzluq ol-

duğuna görə bütün məmurların məvacibi özlərinə verilməyib xəzinəyə göndərilsin. Onsuz da hakimlər məmurların maaşını vermirdilər.

Ş a h A b b a s (*onun sözünü kəsərək*). Tədbir göstər, kişi, mənə dastan oxuma! (*Onların yanından keçərək üzlərinə acıqlı-acıqlı baxdıqdan sonra Mollabaşıya birdən-birə*) Bəlkə sən bir tədbir göstərəsən?

M o l l a b a ş ı (*dik atılır*). Pərvərdigari-aləm padşahın vücudunu bütün bəlalərdən uzaq etsin. Bu bəndənin Səfəviyyə xanədanına olan sədaqəti hər kəsə məlumdur. Bu saat mənim qəlbim tavada balıq kimi çırpınır...

Ş a h A b b a s. Sənin qəlbin balıq kimi çırpınır, mənə nə, mənim qəlbimdən danış!

M o l l a b a ş ı. Şah, mənim əqlimə belə gəlir ki, məlun Mirzə Sədrəddin bu bəlanın çarəsini gözəl bilir, nədənsə söyləməyib, gizləyir. Bunun çarəsini, padşahım, siz ondan tələb edin! Tədbir göstərməzsə, demək, burada bir sirr var. Əmr edin ona cəza versinlər.

Hamı məmnun halda dönüb ona baxır.

M i r z ə Y ə h y a. Bu, gözəl fikirdir.

İ s k ə n d ə r b ə y. Doğru tədbirdir.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Münəccim Mirzə Sədrəddin buna bir tədbir göstərər.

M i r z ə M ö h s ü n. Dərdi göstərən dərmanını da verməlidir!

Ş a h A b b a s. Xacə, xacə! (*Xacə daxil olur*) O məlun Mirzə Sədrəddini çağır gəlsin. (*Xacə gedir*) And olsun babalarımın müqəddəs ərvahına, bu məlun da bir tədbir göstərməsə, bu sarayı sallaqxanaya döndərəcəyəm!

S ə r d a r Z a m a n x a n. İnşaallah Mirzə Sədrəddin bir çarə göstərər və padşahımız bu qorxunc bəladan qurtarar.

İ s k ə n d ə r b ə y. Əlbəttə, əlbəttə! Onun nəzərindən heç bir şey qaça bilməz. Ancaq mənim fikrimcə, o, padşahı nədənsə qorxutmaq istəmiş...

S ə r d a r Z a m a n x a n. Yox, canım, Mirzə Sədrəddin o qələti eləyə bilməz.

M i r z ə M ö h s ü n. Elədi, elədi də!..

M i r z ə Y ə h y a. İnşaallah, etməz!..

M o l l a b a ş ı. Yox, etməz, etməz!

X a c ə. Şahım, Mirzə Sədrəddin hüzura müntəzirdir.

Ş a h A b b a s. Gəlsin!

M i r z ə S ə d r ə d d i n (*baş əyərək*). Əmriniz, qurban?

Ş a h A b b a s. Yaxın gəl, pədərsüxtə, ulduzların təsirini göstərib çarəsini gizlədirsən? Cəllad! (*Cəllad daxil olur*) Götür, bu itin başını vur!

Cəllad ona tərəf gedərkən Mirzə Sədrəddin taxtın qarşısında diz çökərək.

M i r z ə S ə d r ə d d i n. Mərhəmət, şahım, mərhəmət...

Ş a h A b b a s. Kəs pədərsüxtə! Çarə göstərməsən, bu saat başın bədənindən ayrılacaq.

M i r z ə S ə d r ə d d i n. Padşahım, iki gün möhlət verin, bəlkə Uluq bəyin kitabında buna bir çarə tapdım.

X a c ə (*gəlir*). Qibleyi-aləm, qoca münəccimbaşı Cəmaləddin hüzurunuza gəlmək istəyir.

Ş a h A b b a s (*məmnun*). Qoca münəccimbaşı? Gəlsin! (*Əli ilə cəllada işarə edir. Mirzə Sədrəddinə*) Qalx!

C ə m a l ə d d i n daxil olur. Hamı ayağa qalxır.

Buyur, Mirzə, buyur!..

C ə m a l ə d d i n. Padşahım, qocaldığıma baxmayaraq ürəyim bir an bu qapıdan ayrılmayır. Sizin taxt-tacınıza və mübarək vücudunuza bir ziyan toxunmasın deyə, gecə-gündüz gözlərimi ulduzlardan ayırmayıram.

Ş a h A b b a s. Xob, ulduzlar nə göstərir?

C ə m a l ə d d i n. Yaxşı göstərmir, padşah, ulduzların seyrindən görünür ki, İran padşahının vücuduna bəla toxunacaqdır.

Ş a h A b b a s. Dələduzlar!.. Bu gün sizə nə olub? Yoxsa, başımı yemək istəyirsiniz?.. Xob, buna bir tədbir düşünmüsənmi?

C ə m a l ə d d i n. Düşünmüşəm, padşahım! Əvvəlcə sözümü dinləyin!

Ş a h A b b a s. Ha... belə, bax! De görüm, nə deyirsən?

C ə m a l ə d d i n. Ulduzların seyrindən belə görünür ki, bu yaxın zamanda İran padşahının vücuduna bəla toxunacaq.

Ş a h A b b a s (*əsəbi*). Allah əkbər!.. Kişi, onu eşitdim, bunun çarəsi nədir?

C ə m a l ə d d i n. Çarəsi ulduzları aldatmaqdır...

Ş a h A b b a s. Ulduzları aldatmaq? Bu heç mümkün olan işdirmi?

C ə m a l ə d d i n. Mümkündür, padşah, ancaq bir az səbir və fədakarlıq lazımdır!..

Ş a h A b b a s. Sözü uzatma, de görüm, ulduzları necə aldatmaq olar?

C ə m a l ə d d i n. Qibleyi-aləm! Bu bəla ancaq İran taxtında oturan padşaha məxsusdur. Ulduzları aldatmaq üçün siz bir müddət tac və taxtdan əl çəkib onu günahkar bir adama buraxmalısınız – o zaman ulduzlardan yetişən bəla haman günahkar adama toxunacaq. Bu tədbir ilə ulduzları aldatmaq mümkündür.

Ş a h A b b a s. Yaxşı, sonra?

C ə m a l ə d d i n. O adam göydən gələn bəla ilə həlak olduqdan sonra siz yenə yenidən öz mübarək tac və taxtınıza sahib olarsınız.

Ş a h A b b a s. Ağıl mədənidir, ağıl!

M i r z ə Y ə h y a. Əhsən!

M i r z ə M ö h s ü n. Afərin!

M o l l a b a ş ı. Mərhəba!

S ə r d a r Z a m a n x a n. Çox gözəl tədbirdir!

C ə m a l ə d d i n. Ancaq bu işi xalqdan gizlin saxlamaq lazımdır ki, təsirdən düşməsin.

Ş a h A b b a s. Bax, tədbir belə olar! Boyunuzu yerə soxum, dələduzlar! Bax, tədbir belə olar! Mən öz həyatımı təhlükədən qurtarmaq, yenidən öz tac-taxtıma sahib olmaq üçün hər fədakarlığa razıyam! Daha durmayın!.. Bunu həyata keçirmək üçün o günahkar adamı göstərin! (*Diqqətlə bir-bir vəzirlərin üzünə baxdıqdan sonra birdən-birə İskəndər bəyə*) Bu taxta kimi keçirək? Sən layiqsən!..

İ s k ə n d ə r b ə y (*həyəcanla*). Padşah, qurban olum, məni başına çevir, mən hara, tac-taxt hara?

Ş a h A b b a s. Xob... Mirzə Yəhya, səni şah tikirəm.

M i r z ə Y ə h y a. Yox, qurban, yox, padşahlıq mənim əlimdən gəlməz.

Ş a h A b b a s. Dələduz! Bilirəm, hamınızın ürəyindən şahlıq keçirdi. İndi ölüm ayağı var deyə, bax, necə qaçırlar! (*Birdən-birə Mirzə Möhsünə*) Mirzə Möhsün, sən nə deyirsən?

M i r z ə M ö h s ü n. Mən?.. Mən?.. Padşah?..

C ə m a l ə d d i n. Qibleyi-aləm sağ olsun, haman günahkar adamı da mən sizə göstərə bilərəm.

Hamı şad və məmnun.

Ş a h A b b a s. Tez göstər, o kimdir?

C ə m a l ə d d i n. Padşahım, Qəzvin şəhərində Yusif Sərrac adlı bir şəxs var. Özü kimi azğınları başına toplayıb xalqı azdırır. Deyir ki, şahların taxtını başına çevirmək lazımdır.

M o l l a b a ş ı. Bəli, bəli! Deyir ki, kəndxudadan tutmuş padşaha qədər bütün hökumət məmurları quldurdur!

Ş a h A b b a s. Məlun!

İ s k ə n d ə r b ə y. Kafir!

M i r z ə Y ə h y a. Dələduz!

S ə r d a r Z a m a n x a n. Xain!

M i r z ə M ö h s ü n. Alçaq! Padşaha və onun vəzirlərinə bu göz ilə baxan şəxsə ölüm layiqdir!

Ş a h A b b a s. Xob, müvəqqəti olaraq taxt-tacı bu kafirə təslim etməyə razıyam. Qoy Allahın bəlasına düçar olsun. Bu işi uzatmaq olmaz!.. (*Bağırır*) Xacə! Xacə!

X a c ə (*gəlir*). Əmriniz, qurban!

Ş a h A b b a s. Fərraş göndər, car çəkdirsin, şəhərdə olan mollaları, xanları, məmurları və tacirləri hüzuruma çağırsın. (*Xacə gedir. Cəmaləddinə*) Bu mənə böyük zülmdür.

M o l l a b a ş ı. Bu zülmə biz razı olmarıq, padşahım!

İ s k ə n d ə r b ə y. Əlbəttə, olmarıq!

M i r z ə Y ə h y a. Yox, olmarıq!

M i r z ə M ö h s ü n. Olmarıq!

C ə m a l ə d d i n. Qoymarıq başından bir tük də əskik olsun.

M i r z ə Y ə h y a. Yox, qoymarıq!

İ s k ə n d ə r b ə y. Qoymarıq!

S ə r d a r Z a m a n x a n. Qoymarıq!

M i r z ə M ö h s ü n. Qoymarıq!..

S ə r d a r Z a m a n x a n. Biz hələ ölməmişik, qibleyi-aləm!

İ s k ə n d ə r b ə y. Bu xüsusda böyük bir dastan yazacağam, qibleyi-aləm!

Ş a h A b b a s. Cəmaləddinə ən qiymətli bir xələt verilsin. (*Mirzə Möhsünə*) Mirzə Möhsün! Həmədan vilayətinin üç illik vergisini Cə-

maləddinə bağışladım. (*İskəndər bəyə*) İskəndər bəy! Tarixin ən parlaq səhifələrində bunu da qeyd et!..

Xacə bir xələt gətirib Cəmaləddinin çiyninə atır.

H a m ı. Mübarək, mübarək, mübarək!..

S ə r d a r Z a m a n x a n (*ətrafa*). Yaxşı demişlər: biri ölməsə, biri dirilməz. Bu zalım oğlunun həmişə bəxti gətirir.

C ə m a l ə d d i n. Padşahım, Allah-taala sizi İran məmləkətinə çox görməsin!..

H a m ı. Amin, amin!

Ş a h A b b a s. Xob, mürəxxəssiniz, qərarımızı həyata keçirmək üçün lazım olan işləri görün.

Vəzirlər gedirkən.

M i r z ə M ö h s ü n. Atan rəhmətlik, Cəmaləddin, bizi yaxşı qurtardın!

M i r z ə Y ə h y a. Baban cənnətlik, Mirzə, bizi...

Hamı gedir. Şah Abbas tək.

Ş a h A b b a s. Bu qorxunc təhlükədən yaxşı qurtuldum. (*Taxta, saraya baxaraq*) Əlvida, ey şanım, şövkətim, izzətim, hörmətim! Əlvida, ey sərvətim, dövlətim! Əlvida, ey taxtım, tacım! Müvəqqəti olsa da, sizdən ayrılmaq mənim üçün nə qədər çətin və ağırdır!

Səhnədən çıxır. S ə l m a, bir an sonra Q ə h r ə m a n gəlir. Bir qədər sükutdan sonra.

S ə l m a

Yenə keçmiş gözümdə canlandı,
Yenə həsrət könül alovlandı.
Yadıma düşdü, ah, o dağ, o aran,
O moruqlu dərə, o çöl, orman!
Ö gözəl kəndimiz, o sadə həyat!
Sanki onlar xəyal imiş, heyhat!..
Lənət olsun bu qan içən saraya,
Lənət olsun o gün, o il, o aya,
Qəlbi, vicdanı paslı, kirli kəsə
Ki, məni saldı bu qızıl qəfəsə!

Q ə h r ə m a n

Haqlısan, haqlısan, gözəl Səlma!
Yadıma, ah, o günləri salma!
Quş kimi şən həyatımız vardı,
Onu zəngin təbiət oxşardı.
Qəlbimizdi şəfəq kimi oynaq,
Sevgimiz çeşmədən daha parlaq.
Bənzəməzdi saray məhəbbətinə!
Qan ilə yüksələn bu şövkətinə.
Bilməz idik yalan, riya, hiylə,
Biz nəyik bu sarayda, ah, söylə?
Sən əsir, mən qul, vəhşi bir cəllad.

S ə l m a

Saf, təmiz vicdana uyarmı bu ad?
Bilirəm qəlbini, o vicdanını.

Q ə h r ə m a n

Tökmədim bir günahsızın qanını...

S ə l m a

Tökəcəkdin.

Q ə h r ə m a n

Sənin mi? Hay, hay, hay.
Qəlbimə yol tapammamış bu saray.
Mən haman bildiyin o Qəhrəmanam.
Sızlayır qəlbimin içində yaram.
Məni qanlı vəzifəyə, buraya –
Bağlayan eşqin oldu... Bu saraya
Yoxsa kim bağlaya bilərdi məni?
Sevgilər susduran bu dəbdəbəni
Yerə batsın!

S ə l m a

Nə günlərim vardı!
Bir qara fırtına bizi sardı.

Atdı zindanlı, qanlı bu saraya,
Qoydu həsrət sevimli, şən yuvaya.

Q ə h r ə m a n

Bizi bir kənd böyütdü, bir yaşadıq.
Ah, o günlər xəyal imiş artıq.
Şah o gün ki dolaşdı ölkəmizi,
Ot biçirkən çadırda gördü bizi,
Sənə bağlandı o zalım ürəyi.
Coşdu qəlbində sevginin diləyi.
Səni zor-güc götürmək istərkən
Çarəsiz onlara yanaşdım mən.

S ə l m a

Ah, yadımdan çıxarmı o günlər?
Bizi sardı acı düşüncə, kədər!

Q ə h r ə m a n

Mirzə Möhsünlə Mirzə Yəhya xan
Dedilər: "Bu igid, cəsur oğlan
Yaxşı cəllad olar, alın bunu da".
Məni susdurdu saf, təmiz sövda.
Səndən ayrılmadım, düşüb izinə,
Birgə gəldik, görünmədim gözünə.
Yaşadım bu sarayda tək, tənha.
Məni cəllad edən vəzirə, şaha,
O günə ki səmimi sevgimizi
Çeynəyib qəhr ilə ayırdı bizi.
Lənət olsun!
Bu intiqam hissi
Sarayın qanlı bu qızıl qəfəsi...
Qəlbimi inlədir mənim, Səlma!
Bu riyakar sarayda sən qalma!
Gəl qaçaq, sevgilim! Dayanma!

(*Qolundan çəkir*)

S ə l m a

Hara?

Q ə h r ə m a n

Doğma kəndə, könül açan diyara!

Səs gəlir, hər ikisi tez səhnədən çıxır. M i r z ə M ö h s ü n x a n, S ə r d a r Z a m a n x a n, M o l l a b a ş ı, İ s k ə n d ə r b ə y, M i r z ə Y ə h y a daxil olur.

M i r z ə M ö h s ü n. Bu tələdən çox yaxşı qurtulduq.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Çox yaxşı... Sağ olsun Cəmaləddin.

M i r z ə Y ə h y a. Bu tədbir kimsənin ağlına gəlməzdi.

İ s k ə n d ə r b ə y. Əcəba, Cəmaləddin bu tədbiri göstərməsəydi, görəsən, halımız nə olardı?

M o l l a b a ş ı. O, bəlli bir şeydir, əvvəlcə Mirzə Sədrəddinin başı gedəcəkdi.

M i r z ə M ö h s ü n. Sonra?

S ə r d a r Z a m a n x a n. Sonra da bizim.

İ s k ə n d ə r b ə y. Ay mamaxoslar, hamıdan əvvəl mənim başım gedərdi ki!..

M i r z ə M ö h s ü n. İşdən bixəbər olan xalqın halını düşündükcə mənə dəli bir gülüş gəlir. Görəsən, bu xalq Şah Abbasın tac və taxtından əl çəkib onu Yusif Sərraca buraxmasına nə məna verəcək?

M i r z ə Y ə h y a. Baxma, elə dələduzlar var ki, o saat anlayacaq.

İ s k ə n d ə r b ə y. Eh... bu elə açılmaz bir müəmmadır ki, heç kəs anlamaz.

M o l l a b a ş ı. Yox, anlar!

İ s k ə n d ə r b ə y. Anlamaz!

S ə r d a r Z a m a n x a n. Anlar!

İ s k ə n d ə r b ə y. Sizə anlamaz deyirəm.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Anlamaz sənsən, sus, ədəbsiz!

İ s k ə n d ə r b ə y. Sübhanallah, kişi, mən sizə nə dedim?

M i r z ə M ö h s ü n. İskəndər bəy, acıqlanma, əslinə baxsan, bizim heç birimiz anlamırıq.

Şah Abbas gəlir. Vəzirlər Şah Abbasın qarşısında əlibağlı durur. Şah Abbas üzünü Mollabaşıya tutur.

Ş a h A b b a s. Molla Səməd, mən öz tərəfimdən səni vəkil edirəm: hərəmxanada olan arvadlarımın talağını verərsən. Ancaq bir Səlmanı, o gözəllər gözəlini qoruyarsan. Ona saraydan bir an uzaqlaşmağa imkan versən, başın bədənindən ayrılacaqdır, bildin?

M o l l a b a şı (*baş əyib*). İtaət, qibleyi-aləm.

Ş a h A b b a s. Vəzirlər, yeddi ildir ki, Allah-taalanın qüdrətilə sizə padşahlıq edirəm, hər zaman mənim əmrlərimə itaət etdiyinizə görə, çox təşəkkür edirəm. Ancaq bu gün sizinlə son görüşümdür. (*Şah Abbas başından tacı götürür, qolundan bazubəndləri, belindən qızıl kəməri və qılıncı açır. Şahanə libasını əynindən çıxarır. Adi qiyafədə*) İndi mən də sizin kimi bir bəndəyəm. Abbas Məhəmməd oğlu... Siz çıxardığınız qərarı həyata keçirin. Mən getdim, xudahafiz!..

P ə r d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

Səhnə Qəzvin bazarlarından birini təsvir edir. Bazarın bir tərəfi açıqlıq, meydan, xarabalıq... Yusif Sərracın dükanı, divarlardan yəhər, cilov və sair asılmışdır. Usta Yusif əlindəki cilovu tikib hazırlamağa çalışır. Bazarda baş verən hadisələri nifrətlə seyr edir. Boynundan iri və kiçik muncuqlar asmış, uzun yun papağına qaz, xoruz və toyuq lələyi taxmış bir dərviş, əlində kəşkül və təbərzin, oxuya-oxuya gedir. Kəşkülünü yoldan keçən adamlara tərəf uzadıb pul istəyir.

D ə r v i ş

(*Oxuya-oxuya meydanı dolaşır*)

Nə mərizü nə təbibəm, hələ ləngü ləngü ləngəm.
Nə həbibü nə qəribəm, hələ ləngü ləngü ləngəm.
Na zi xakü nə badəm, hələ ləngü ləngü ləngəm.
Nə sitarəyəm, nə mahəm, nə gəda, nə padişahəm.
Bə miyani in dü rahəm, hələ ləngü ləngü ləngəm.
Nə zəmin, nə asimanəm, nə əz inü nə əz anəm,
Nə diyari-laməkanəm, hələ ləngü ləngü ləngəm!

Y u s i f. Avazın yaxşı gəlir, ancaq özün alimibiəməlsən. Mənim tiryəkə verəcək pulum yoxdur... (*Rədd edir, dərviş acıqlı-acıqlı baxaraq uzaqlaşır*)

X o s r o v ilə B u d a q Yusifin dükanına gəlirlər.

H ə r i k i s i. Salam, usta Yusif!

Y u s i f. Əleyküməssəlam.

X o s r o v. Usta Yusif, yenə nə var, qaşların yaman çatılıb?

Usta Yusif əlilə meydanı göstərir.

Y u s i f. Bu meydanda adamdan başqa hər şey var: ilanoynadan, falabaxan, cibkəsən, duayazan. Mövhumat, yoxsulluq gündən-günə artır. Hələ o başı çarşablı qoca arvada baxın, bayaqdan bir parça arpa çörəyi almaq istəyir, pulu çatmır. (*Dəsmala bağlayıb-yemək üçün gətirdiyi çörəyi göstərərək*) Budaq, bu çörəyi o qoca arvada ver.

B u d a q çörəyi alıb gedir.

X o s r o v. Bu il quraqlıq keçdiyindən çörəyin qiyməti çox bahalanıbdır.

Y u s i f. Padşah və onun talançı vəzirləri vaxtında Qəzvinin ətrafına su çəkdirsəydi, belə bahalıq olmazdı. Eh, Xosrov, xalqı düşünən kimdir, onların başı ancaq kefə, camaatı talamağa məşğuldur.

B u d a q gəlib onları dinləyir. Meydanda d a r ğ a və iki f ə r r a ş görünür. Hamı bir-birinə dəyir.

Y u s i f. Qarğabaşı gəldi. (*Gülüşürlər*)

D a r ğ a əlindəki matraq ilə adamları vura-vura keçir.

D a r ğ a. Boş yerə meydanı niyə tutmusunuz?

Alverçilər ovcuna pul basır, o, alıb keçir.

Y u s i f. Maliyyə vəzirinin əmrilə xidmətçilərə məvacib verilmir, onlar camaatı soymaq ilə yaşayırlar.

X o s r o v. Bir bax, tiryək pulunu qazandı. Bu saat özünü vuracaq tiryəkxanaya.

Səhnə qaralır; tiryəkxanada bir nəfər tiryək çəkir, çubuğu və iki əlini göyə uzadır.

T i r y ə k k e ş. Bax, bax, mən indi mələklərin qanadları üstündə uçuram. (*Birdən ucadan*) Yol verin, yol verin, uçuram...

Dərviş daxil olur, tiryəkkeşə.

D ə r v i ş. Pədərsüxtə, sən uçmaqda davam elə, hoqqanı bura ver, qoy bir-iki qullab da mən vurum. (*Tiryəkkeşin əlindən çubuğu dartıb alır, özü çəkməyə başlayır. Tiryəkkeş başını mütəkkəyə qoyub uzanır, dərviş çubuğu çəkə-çəkə tiryəkkeşi ayağı ilə vurur*) Ey, təpik atma, ayaqlarını yığışdır.

Darğa daxil olur.

D a r ğ a. Siz burda niyə vuruşursunuz? Qalxın ayağa!

Tiryəkxana sahibi darğaya tez bir çubuq uzadır və ona yer göstərir.

T i r y ə k x a n a s a h i b i. Buyurun, ağa, əyləşin, çəkin.

Darğa tiryək çəkir. Tiryəkkeş bərk xorna çəkdikdən sonra başını qaldırır, sərxoş halda dərvişə baxır.

T i r y ə k k e ş. Ey, mən hardayam? Yerdəyəm, ya göydə?

D ə r v i ş. Heç birində, cəhənnəmin təkində.

T i r y ə k k e ş (*gözünü silə-silə*). Nə dedin? Harda?

D ə r v i ş (çəkə-çəkə). Cəhənnəmin təkində.

Tiryəkkeş əlilə döşünü qaşıya-qaşıya.

T i r y ə k k e ş. Ürəyim narşərab istəyir, görəsən, orda narşərab verirlər?

D ə r v i ş. Verirlər, verirlər, özü də lap kasa-kasa verirlər.

T i r y ə k k e ş. Aha, elə de. (*Oturur, diqqətlə dərvişə baxıb*) Ey, sən kimsən?

D ə r v i ş. Mən... narşərabam.

T i r y ə k k e ş. Narşərab?

D ə r v i ş (*halsız*). Al, al, narşərabı. (*Çubuğu ona uzadır*) Başımı hara qoyum? (*Uzanmaq istəyir*)

T i r y ə k k e ş (*dərvişdən bərk-bərk yapışıb*). Ey, tut məni, yıxılıram.

D ə r v i ş. Burax məni, mən uçmaq istəyirəm.

T i r y ə k k e ş. Göydən yıxılıram, yıxılıram. (*Dərvişi tutur*)

D ə r v i ş. Ey, burax məni, mən göydə uçmaq istəyirəm.

D a r ğ a. Mən də, mən də. (*Dükançıya*) Ey, de görüm, göydə də darğabaşı var?

T i r y ə k x a n a s a h i b i. Var, ağa, var.

D a r ğ a (pulunu dükançıya uzadır). Al pulu saxla, qorxuram göydə darğabaşı alsın... (*Uzadır*)

Səhnə qaranlıqlaşır, yenə əvvəlki meydan.

Y u s i f. Bax, budur Şah Abbasın yaratdığı həyat...

X o s r o v. Usta Yusif, sənin lə tanış olduğuma, bilsən, nə qədər peşmanam.

Y u s i f. Nə üçün? Mən sənə nə eləmişəm?

X o s r o v. Bundan artıq nə edəcəksən? Nə gecə yuxum var, nə gündüz rahatlığım. Düşüncə, kədər içində üzülüb gedirəm.

Yusif başını qaldırır.

Y u s i f. Nə demək istəyirsən?

X o s r o v. Demək istəyirəm ki, sən nə üçün mənim gözlərimi açdın? Nə üçün bu bədbəxt məmləkətdə olan bütün çirkinlikləri mənə göstərdin?

Y u s i f. Əvvəllər bu çirkinlikləri görməyirdinmi?

X o s r o v. Görürdüm, ancaq o qədər mütəəssir olmurdum. Çünki cahil idim. Əqlim, şüurum, mühakiməm zəif idi. Hökumətin, hətta ən kiçik bir məmurun etdiyi haqsızlığı mən bir qanun sanırdım, məmləkətin ehtiyacını, zamanın tələblərini bu qədər dərindən düşünə bilmirdim.

B u d a q. Mən də... mən də!

X o s r o v. Bilirsənmi, dost, mən o zaman nə özümün, nə də camaatın əzildiyini bu qədər dərindən hiss edə bilmirdim.

B u d a q. O zaman da istibdad pəncəsində əzilirdik, indi də. Yalnız bir fərqi var. O zaman bu heyvan kimi yaşayışın səbəblərini görmürdük, anlamırdıq. İndi isə o səbəbləri anladığımız üçün əzab çəkirik.

X o s r o v. Doğrudur! Doğrudur... O zaman gözümüz açılmamışdı. Hökumət başında duran şöhrətpərəstlər gözümüzün qarşısında qalın və qara pərdə asmışdı.

Y u s i f. Bəs mənim gözlərimi kim açdı? Yoxsul bir kəndli oğlu idim, oxumaq üçün atam məni İsfahana mədrəsəyə göndərdi. Orada səkkiz il oxudum, çalışdım, nədənsə xoşuma gəlmədi. Oradan Həmədana getdim. Sərraclıq sənətini orada öyrəndim. Mənim gözlərimi həyatın ağır zərbələri, alnımın təri və əlimin zəhməti açdı.

B u d a q. Doğrudur, ehtiyac adama hər şeyi öyrədir.

Y u s i f. Bu məmləkətin islahata çox böyük ehtiyacı var. Əlimdə hakimiyyət olsa idi, mən bilirəm nələr edərdim: qadınlara azadlıq ve-

rərdim; məktəblər açardım... Eh... Bunlar haqqında düşünməli və çarə aramalısınız.

X o s r o v. Usta Yusif, sənin hər sözün bir həqiqətdir. Sən yalnız əsrimizə deyil, əsrlərə nüfuz edə bilmiş böyük bir qüvvətsən.

R ə h m a n tələsik gəlir.

R ə h m a n. Usta Yusif, muştuluğumu ver!

Y u s i f. Nə var?

R ə h m a n. Muştuluğumu verməsən demərəm.

Y u s i f. Yaxşı, muştuluğun borc olsun.

R ə h m a n. Yox, bu elə muştuluqdur ki, nağd olmalıdır... Kişi, sənin xəbərin yox... dünya aşıb-daşıb...

X o s r o v. Doğrudan, nə olub?

R ə h m a n. Tez ol, ver, söyləyim.

B u d a q ona bir cilov uzadır.

B u d a q. Al, bu sənin muştuluğun, keçir başına.

X o s r o v (*yəhəri göstərib*). İstəyirsən bu yəhəri də verim, qoy belinə, bundan artıq muştuluq?

R ə h m a n. Heyvan özünsən!..

Y u s i f. Yaxşı, zarafatı burax, söylə görək nə var?

R ə h m a n. Zarafat deyil, canın üçün, doğru deyirəm. Yaxşı bir plov verərsənmi?

B u d a q. Verər, yaxşı, verər.

R ə h m a n. Özü də Tubu xanım bişirmək şərtilə.

Y u s i f. Yaxşı, razıyam.

R ə h m a n. Sizdən də qonaqlıq alacağam.

Xosrov. Eh, səbrimiz tükəndi, de görək nə var?

R ə h m a n. Nə olacaq, Şah Abbas taxt-tacından əl çəkib.

Y u s i f. Burda xəriflədin, yalandır!

X o s r o v. Əlbəttə, yalandır! Biz də deyirik, görəsən nə var?

Yusif. Mən onun dabbaqxanada gönünü tanıyıram. O, canından əl çəkər, taxt-tacından əl çəkməz.

R ə h m a n. Doğru deyirəm, bunu bütün şəhər danışır.

Yusif meydançada bir-birilə qorxa-qorxa, gizli-gizli danışan adamlara baxır.

Y u s i f. Baxın, meydan bir-birinə dəymiş... Burda bir iş var.

Hamı meydana tamaşa edir.

I a d a m (*qorxa-qorxa, yavaşca*). Xəbərin var?

II a d a m. Nədən?

I a d a m. Deyirlər, Şah Abbas taxtından əl çəkibdir.

lI a d a m (*qorxa-qorxa*). Sus! Nə danışırsan, kişi? Başımızı qana salarsan...

I a d a m. Bütün şəhər danışır.

II a d a m. Yum ağzını, eşitsələr dərimizə saman təpərlər. (*Qolundan tutur, danışa-danışa gedirlər*)

III a d a m. Bura bax!

IV a d a m. Hə, nə var?

III a d a m. Sən də eşitmisən?

IV a d a m. Nəyi?

III a d a m (*qorxa-qorxa*). Belə xəbər var ki, Şah Abbası taxtından yerə salıblar.

IV a d a m (*ətrafa qorxa-qorxa baxaraq*). Kişi, sən xərifləmisən... görünür, başın qaşınır. Mən hələ yaşamaq istəyirəm.

III a d a m. Canım üçün, hamı danışır.

IV a d a m. Sənə sus deyirəm, qırışmal! (*Qolundan tutub sürüyür*) Gəl gedək, başını bıçağa sürtdün; gəl, tez ol!

III a d a m (*qorxa-qorxa*). Hara?

IV a d a m. Darğanın qulluğuna. (*Onu çəkir*)

III a d a m. Kəblə Hüseyn, Allah rizasına, yaxamdan əl çək! Məni balalarının başına çevir. Canın üçün, daha danışmaram.

IV a d a m. Gəl-gəl, deyirəm. Mən canımdan keçməmişəm. (*Çəkə-çəkə aparır*)

X o s r o v. Yusif demişkən, burada bir iş var.

Vəzirlər böyük dəbdəbə ilə meydan başında görünürlər.
Budaq onları əlilə göstərərək.

B u d a q. O nədir?

Y u s i f. Yenə bu şikəmüddövlə başındakı həşəratı ilə hansı cəsəd üstünə qonmağa tələsir?

X o s r o v. Kim bilir, bütün İran onun üçün cəsəd deyilmi?

R ə h m a n. Usta Yusif, birbaş bizim üstümüzə gəlir.

Y u s i f. Gəlsin, yel qayadan nə aparar!..

B u d a q. Allah, sən bizi bunların şərrindən saxla.

Vəzirlər dəbdəbə ilə Yusif Sərracın dükanı ağzında dayanırlar. Mollabaşı, Sərdar Zaman xan irəli gəlir.

M o l l a b a ş ı. Salaməleyküm, usta Yusif!

Y u s i f. Əleykəssalam...

M o l l a b a şı. Usta Yusif, qəza və qədərdən qaçmaq olmaz! Bu gündən siz Allahın əmrilə İran taxt-tacının sahibi Yusif şahsınız!

C a m a a t. Yaşasın Yusif şah!

S ə r d a r Z a m a n x a n. Şah Abbas səltənəti sizə təslim etməyə əmr vermişdir. Özü də dərvişlik qəbul edib. Saraya buyurun, İran taxt-tacı sizi gözləyir.

Hamı heyrət içində.

Y u s i f (*ətrafa*). Keçəl suya getməz. (*Onlara*) Ağalar, təvəqqe edirəm mənə dolaşmayın. Onsuz da bizi hər zaman dolayırlar!

S ə r d a r Z a m a n x a n. Bu nə sözdür, Yusif şah... Atamın ərvahı üçün, sizi dolamırıq, sözümüz həqiqətdir. Siz həqiqətən İran taxt-tacının sahibi Yusif şahsınız!

Y u s i f (*ətrafa*). Dilləri qoyun, işləri oyun. (*Onlara*). Ağalar, mən hara, padşahlıq hara? Yaxşı sənətkarın sənəti onun üçün şahlıqdır. Fəqir bir sərracam, mənə dolaşmayın!

M o l l a b a ş ı. Əstəğfürullah, Yusif şah, siz İran taxtının sahibi Yusif şahsınız!..

C a m a a t. Yaşasın Yusif şah!..

S ə r d a r Z a m a n x a n. Xələt gətirin, qibleyi-aləmi geyindirək.

Y u s i f. Ağalar, İranda məgər adam qıtlığıdır? Siz nə üçün ancaq məni görə bildiniz?

M i r z ə M ö h s ü n. İran taxt-tacına hər kəsdən daha layiq, müstəhəq olduğunuz üçün.

M i r z ə Y ə h y a. Kamal və şüurunuzu hər kəsdən çox bəyəndiyimiz üçün.

X o s r o v. Demək, İranda insanlara öz əqil və kamalı ilə qiymət verilməyə başlanmışdır. Nə şad xəbər, gün hardan doğmuşdur?

R ə h m a n. Bu, gözəl bir faldır. Göz var görmək üçün, ağıl var bilmək üçün.

B u d a q. Usta Yusif, qəbul et! İran məmləkətinin sənə böyük ehtiyacı var.

R ə h m a n. Bu, İran üçün böyük bir səadətdir! Yusif şah həmişə deyirdi: ehtiyac təkamülün babasıdır.

Y u s i f. Görək bu nə siyasətdir!

Yusif şahı geyindirirlər. Dərviş, əlində kəşkül, oxuya-oxuya gəlir.

D ə r v i ş

Nə mükəddərəm, nə şadəm, nə nihan, na aşikarəm,
Nə zi xakü nə badəm, hələ ləngü ləngü ləngəm.

Kəşkülü vəzirlərə tərəf uzadır. S ə r d a r Z a m a n xan kəşkülə bir ovuc pul tökür.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Yeni padşahımız Yusif şahdan xələt almaq lazımdır!

Dərviş oxuya-oxuya kəşkülü Yusif şaha tərəf uzadır.

D ə r v i ş

Nə sitarəyəm, nə mahəm, nə gəda, nə padşahəm
Bə miyani in dü rahəm, hələ ləngü ləngü ləngəm.

Y u s i f ş a h (*onun sözünü kəsərək*). Məscid tikilməmiş, kor qapını aldı. (*Kəşkülü rədd edərək*) Dərviş! Mənə qəsidə lazım deyil. Mən o şahlardan deyiləm.

D ə r v i ş (*ona acıqlı baxaraq*). Səndən şah olmaz!..

B u d a q. Əyri düzü bəyənməz, bu da bizi bəyənməz.

R ə h m a n. Çəkil burdan!

Y u s i f ş a h (*Rəhmana*). Hər hürənə daş atsan, daş üstündə daş qalmaz.

X o s r o v. Yusif şahın hər sözü bir hikmətdir.

B u d a q. Allah İrana səni anlayan baş, eşidən qulaq, sevən qəlb kəramət etsin.

M o l l a b a ş ı. Yusif şah ədaləti ilə özünü İran xalqına sevdirəcək.

M i r z ə M ö h s ü n. Şübhəsiz, şübhəsiz!..

S ə r d a r Z a m a n x a n (*amiranə bir səslə*). Hazır!.. (*Yusif şaha*) Buyurun, qibleyi-aləm, buyurun!

Y u s i f ş a h (*yoldaşlarına*). Sağ olun, dostlar, inşaallah, görüşərik.

H a m ı. Sağ ol, Yusif şah, sağ ol!

B u d a q. Keçən keçdi, gələn üçün xeyir olsun.

Musiqi, dəbdəbə və təntənə ilə Yusif şahı aparırlar, dostları arxadan heyrətlə ona tamaşa edirlər.

P ə r d ə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Səhnə saray bağçasını təsvir edir. Ağaclıq, çiçəklik, xiyaban, fəvvarəli hovuzlar. Axar su, geniş bir meydança, bir tərəfdə şahın taxtı. Xacə taxta yaxın durub öz-özü ilə danışır.

X a c ə. Bu saray elə bir müəmma və tilsimdir ki, heç kəsin başı çıxmaz... Heç bilmirəm, Şah Abbas bu taxtdan necə əl çəkdi? Onu bu şövkət, bu dəbdəbədən hansı qüvvət ayırdı? Bircə bilsəydim bu işlərin sonu nə olacaq? Görəsən, Yusif Sərrac bu taxtı, tacı qəbul edəcəkmi? Yox, qəbul etməz! O ki bu taxtın, bu tacın ən böyük düşmənidir. (*Əlini taxta vuraraq*) Eh, bu taxtda elə bir cazibə və hikmət vardır ki, Sərracı da öz tərəfinə çəkər! Ey taxt, sən nə böyük qüvvətsən ki, arabir məni də yerimdən oynadırsan! Məsəldir, at minənindir... Bir saat mən də üstündə oturub şahabbaslıq etsəm, qiyamət qopmaz ki!

Yavaş-yavaş taxta çıxır. Şah Abbasın təqlidini çıxarır. Kamali-qürur ilə gah gözlərini bir nöqtəyə dikib durur, gah əlini qılıncının qəbzəsinə uzadıb acıqlanır. Bu zaman əvvəlcə Q ə h r ə m a n , sonra S ə l m a gəlir. Hər biri bir tərəfdə ağac altında gizlənib ona tamaşa edir. Xacə əlini, ayağını öpdürən Şah Abbas kimi bir vəziyyət alır, birdən-birə səslənir.

X a c ə. Xacə Mübarək! (*Tez taxtdan enib üç-dörd qədəm irəli gedir. Birdən-birə dönüb Xacə Mübarək roluna girir. Taxtın qarşısında ikiqat olub əyilərək*) Bəli, qurban! (*Diqqətlə ətrafa baxır, yenə Şah Abbas roluna girir. Taxta çıxıb səslənir*) Rəqqasələr gəlsin! (*Xacə rəqqasələr roluna girir. Taxtın qarşısında əl-qol atıb oynayır və ağzı ilə arabir çalır. Sonra yenə şah roluna girir. Taxta oturur*) Mənə qarşı bu nə cəsarətdir? Cəllad! Cəllad! (*Səslənir*)

Qəhrəman ağac altından çıxıb Xacənin qarşısında əyilərək.

Q ə h r ə m a n. Əmriniz, padşahım!

X a c ə (*tövrünü pozmayaraq*). Götür bunları rahat et!

Qəhrəman xəyali adamları çəkə-çəkə aparır.

Q ə h r ə m a n. Gəlin, gəlin, şahın əmridir.

X a c ə. Atam Məhəmməd şah su yerinə qan axıdıb, başlardan təpələr, cəsədlərdən dağlar ucaldıb hökumət elə keçirmiş, nə üçün? Hər səfilin, hər miskinin dərdini eşitmək üçünmü? Yox, bu dövlət, bu səltənət yalnız bütün arzu və tələblərimi yerinə yetirmək üçün mənə ve-

rilmişdir. Bütün İran və dövlət xadimləri yalnız mənim keyfim, mənim zövqüm üçün yaranmış... (*Qəhrəmana*) Anladınmı?

Q ə h r ə m a n (*təzim edərək*). Bəli, padşahım, anladım.

Xacə. Hər şey mənim zövqüm üçün yaranmış, hətta gözəl Səlma da!

S ə l m a (*ağac altından çıxır, qəhqəhə ilə gülərək*). Bu sənsən, Xacə? Bayaqdan qulaq asıram.

X a c ə (*taxtdan enə-enə*). Bağışla, xanım!

S ə l m a. Yoxsa, sənin də fikrindən padşahlıq keçir?

X a c ə. Yox, xanım! Mən də fürsətdən istifadə edib beş dəqiqə şah olmuşdum.

Q ə h r ə m a n. Yox, şah olmamışdın, şahın təqlidini çıxarırdın. (*Gülür*)

S ə l m a. Ah, Xacə, doğru deyirsən, sən də, mən də yalnız onun zövqü üçün yarandıq.

X a c ə. Uşaq şıltaq olar, xanım, onun nazını çəkmək lazımdır.

Q ə h r ə m a n. Sənə nə olmuş, Xacə? Bu gün çox dəyişmisən.

S ə l m a. Səni heç bir zaman bu qədər nəşəli görməmişdim.

X a c ə. Təbii deyilmi, xanım?! Qırx beş yaşım var. Bu sarayda bu saatdan daha qiymətli bir saata təsadüf etmədim. Nə o şah, nə bu şah. İran taxtı hər ikisindən xalidir. Dünya üzündən bu taxt-tacın götürüldüyü gün böyük bayram deyilmi?

S ə l m a (*kədərli*). Qəhrəman, bu saray get-gedə məni bir məngənə kimi sıxır. Düşüncə, kədər ac qurd kimi qəlbimi gəmirir. Fürsətdir, vaxt ikən bu qanlı pəncələrdən qaçıb qurtulmaq lazımdır!

X a c ə. Hara getsən, xanım, o qanlı pəncələr bizimlə bərabərdir!

S ə l m a. Şah taxtından neçin əl çəkdi?

X a c ə. Keyfi elə istədi, xanım! Həqiqəti söyləyənin qulağını kəsirlər. (*Uzaqdan musiqi səsi eşidilir*) Bax, odur, Yusif şahı gətirirlər. (*O tərəf-bu tərəfə gəzinir*)

S ə l m a. Görəsən Yusif şahın bığları da Şah Abbasın bığlarına bənzəyirmi?

Q ə h r ə m a n. Bığları bənzəməsə də, qanlı qılıncları bir-birinə bənzəyəcək.

X a c ə. Bu taxtın, tacın xasiyyəti belədir.

Səs ucalır, musiqi səsi yaxınlaşır. Fərraşların "Bürəvid" səsləri eşidilir. Xacə Mübarək əsəbi addımlarla dolaşır. Birdən-birə hərəkətsiz durur. Yusif şahı dəbdəbə ilə gətirirlər. Sərdar Zaman xan taxtı göstərir.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Buyurun, padşahım, şahanə taxt ayaqlarınızı öpməyə müntəzirdir.

Yusif şah taxta çıxıb oturur.

H a m ı. Yaşasın Yusif şah!

F ə r r a ş, əlində bir sini, taxta yaxınlaşır. Mollabaşı sinidən tacı götürüb Yusif şahın başına qoyur. Qızıl kəməri belinə bağlayır. Qızıl toppuzu əlinə verir.

M o l l a b a ş ı. Həzərat! Şah Abbas İranı yetim qoydusa, Yusif şah İran taxt-tacını qəbul etməklə bizi bəxtiyar etdi.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Padşahım, mübarək cilusunuzu səmimi-qəlbdən təbrik edirəm. Allah-taala sizə uzun ömür kəramət etsin.

H a m ı. Amin, amin! Yaşasın Yusif şah! Şənlik fişəngləri atılır, İranın dövlət himni çalınır.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Bugünkü şənlik münasibətilə adətimiz üzrə rəqqasələr oynayacaqdır.

Y u s i f ş a h. Çox yaxşı, bu gün əmr sizindir.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Əstəğfürullah, əstəğfürullah, sizin hər əmrinizə itaət borcumuzdur.

Musiqi çalınır, xanəndə oxuyur... Rəqqasələr oynayır.

X a n ə n d ə

Ey bağban, şənlik qur, qəm-qüssədən qaç,
Bağına gül gəldi, qapını dur aç.
Yamyaşıl atlasdan xələt ver bağa,
Durma, qalx, bəzək vur bostana, tağa.
Bənəfşə zülfündən bükümləri at,
O sərxoş nərgisi yuxudan oyat.
Qoy sərvin qaməti göyə yüksəlsin,
Qumruya xəbər ver, bahardır, gəlsin.
Müjdə ver, nəğməyə başlasın bülbül,
Bostana beşiklə qonsun qızıl gül.

Q ı z l a r

Araz, coşub-daşırsan,
Sahilləri aşırsan,
Tarlalarda, çəməndə
Bizimlə oynaşırsan.

Dağlarındır qardan ağ,
Suyun gümüşdən parlaq,
Yol sal bizim tarlaya,
Sən çal, biz də oynayaq.

Araz, Araz, gəl barı,
Bizim dəhnəyə sarı.
Aç qoynunu yıxansın
Elin yosma qızları

Həyətdə fişəng atılır. Təbil, nağara, ney çalınır, səslər ucalır.

S ə s l ə r. Yaşasın Yusif şah!

Cilus ayini tamam olur, Mollabaşı irəli gəlib, baş əydikdən sonra.

M o l l a b a ş ı. İran taxt-tacına oturmanızı yenə ürəkdən təbrik edib, Allah-taaladan sizə uzun ömür arzu edirəm.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Padşahım, bu gündən bu saray, bu dəb-dəbə, bu şövkət sizin əmrinizə verilir. Uzun müddət şən və bəxtiyar yaşamanızı arzu edirəm!

Y u s i f ş a h. Sizin bu sarayda qəribə aləmlər var imiş!

M i r z ə M ö h s ü n. Çox qəribə, hələ çox şeylər görəcəksiniz!

M i r z ə Y ə h y a. Padşahım, bu saray doğrudan da böyük bir aləmdir.

Y u s i f ş a h. Çox böyük...

M o l l a b a ş ı. Şahım, izin verin, biz mürəxxəs olaq.

Y u s i f ş a h. Gedə bilərsiniz... (*Vəzirlər baş əyib gedir. Yusif şah taxtdan enir, düşüncəli gəzinir*) Bu sarayın işləri həm gülünc, həm də müdhiş bir oyundur. Hələ də özümə gələ bilmirəm. Bu nə hikmətdir? Şah Abbas taxtdan nə üçün əl çəkdi? Onu fələk də bu dəbdəbədən, bu eyş-işrətdən ayıra bilməzdi. Bunu öyrənmək lazımdır!.. (*Ucadan*) Bu... bir... tapmaca...dır ki...

X a c ə. Bəli, qurban?

Y u s i f ş a h. Nə istəyirsiniz?

X a c ə. Heç bir şey, padşahım, siz məni çağırdınız.

Y u s i f ş a h. Yox, çağırmadım... adın nədir?

X a c ə. Adım... Xacə .

Y u s i f ş a h (*gülərək*). Aha, Xacə demədim... tapmaca dedim...

X a c ə. Fərqi yoxdur, padşahım, Xacə də tapmaca kimi bir şeydir.

Y u s i f ş a h. Zahirdə mübarək adama bənzəyirsiniz. Yaxşı, vəzifən?

X a c ə. Vəzifəm eşikağası...

Y u s i f ş a h. Demək, Şah Abbasın bütün əmrlərini yerinə yetirən sizsiniz?

X a c ə. Bəli, qurban.

Y u s i f ş a h. Demək, siz bu sarayda Şah Abbasa hər kəsdən yaxınsınız?

X a c ə. Bəli, padşahım.

Y u s i f ş a h. Onda onun bütün işlərini, hətta sirlərini bilirsiniz?

X a c ə. Bilirəm, padşahım.

Y u s i f ş a h. Çox gözəl, Şah Abbas taxtından neçin əl çəkdi? Doğru cavab verəcəyinə əminəm.

X a c ə. Yalan söyləmək adətim deyil. Münəccim Mirzə Sədrəddinin verdiyi xəbərə görə, ulduzların seyrindən göründüyünə görə, padşahın vücuduna bir bəla toxunacaqmış. Məncə, bu bəladan qorxaraq səltənətdən əl çəkmişdir.

Y u s i f ş a h (*ətrafa*). Bu bir az düz adama bənzəyir. (*Xacəyə gülə-gülə*) Xacə, "bir bəla toxunacaqmış" sözlərini sən başqa bir ahəng ilə söylədin. Yoxsa münəccimin sözlərinə inanmırsan?

X a c ə. Padşahım, bağışlayın məni. Bu sarayda hiylə, riya və yalandan başqa bir şey görmədiyim üçün heç özümə də inanmıram.

Y u s i f ş a h. Görürəm, səndə xalqı duya bilən ürək vardır. Çox şükür, heç olmazsa, İran sarayında bir nəfər duz adam tapdım.

X a c ə. Padşahım, doğru söyləyənlərin təqdir edildiyini mən də bu qapıda bdirinci dəfə görürəm.

Y u s i f ş a h. Nadürüstlər məmləkəti irəli apara bilməz. Onun üçün bir nəfər deyil, yüzlərlə namuslu adam lazımdır!

X a c ə (*qapıya baxaraq*). Padşah, hüzura gələnlər var.

Y u s i f ş a h. Söylə gəlsinlər. (*Xacə çıxır*)

X o s r o v, B u d a q və R ə h m a n gəlir.

H ə r ü ç ü. Uğur olsun, Yusif şah!

Y u s i f ş a h. Uğurlar olsun, dostlar!

B u d a q. Səni təbrik etməyə gəldik...

X o s r o v. Yusif, bu nə aləmdir? Eşşəyi yaman palanlayıb minmisən, axırı xeyir olsun!

R ə h m a n. Bir şey öyrənə bildinmi?

Y u s i f ş a h (*ucadan*). Öyrəndim. (*Onların əlini tutaraq gülə-gülə astadan Xacənin sözlərini anladır*)

H a m ı s ı (*qəhqəhə ilə gülür*). Ha!.. ha!.. ha!..

B u d a q. Demək, Şah Abbas ulduzlardan qorxub? Eybi yoxdur, at – minənindir, su – içənin.

X o s r o v. Yaxşı, Yusif, de görək nə fikirdəsən?

Y u s i f ş a h. İnsan hər şeydən artıq öz vəzifəsinə sadiq olmalıdır. Biz birinci özümüzü islah etməliyik. Ən böyük insan özünə hakim olmağı bacarandır. Ən böyük zəfər nəfsin çirkin tələblərinə üstün gələ bilməkdir. Biz iki mühüm və sağlam qüvvətə sarılmalıyıq. İnanmaq, inanaraq çalışmaq! İnanmayan müvəffəqiyyət və bəxtiyarlığın açarıdır. Biz işə elə bu gündən başlamalıyıq. Vəzifələrimizi aydınlaşdırmaq lazımdır!

X o s r o v. Bu çox gözəl fikirdir. Mən sarayda çalışım, Budaq ilə Rəhman isə xalq içində.

Y u s i f ş a h. Razıyam.

X a c ə. Padşah, vəzirlər xidmətinizə gəlmək istəyirlər.

Y u s i f ş a h. Söylə gəlsinlər. Görək ulduzlar kimi aldadacaq!

Vəzirlər gəlir. Hamısı Y u s i f ş a h a baş əyib hüzurda dayanır.

H a m ı s ı. Salaməleyküm, qibleyi-aləm.

Y u s i f ş a h. Əleykəssalam. Buyurun, oturun. (*Əyləşirlər*) Əmrlərim bu gündən həyata keçməlidir.

V ə z i r l ə r. Qibleyi-aləmin hər əmri bizim üçün qanundur.

Y u s i f ş a h. Bundan sonra vilayətlər satılmayacaq. Hər vilayətə maaşlı hakimlər göndəriləcək.

M i r z ə Y ə h y a. Demək, vilayətlərdən alınan vergi hökumət xəzinəsinə veriləcək.

Y u s i f ş a h. Şübhəsiz.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Gözəl fikirdir.

Y u s i f ş a h. Tiryəkxanalar bağlanacaq, yeni yollar çəkiləcək, Qəzvin ətrafına su gələcək, hökumət məmurlarına məvacib veriləcək, yeni məktəblər açılacaq.

M i r z ə M ö h s ü n. Qibleyi-aləmin hər əmrinə itaət borcumuzdur. Ancaq bu məsələni həyata keçirsək, min bir tədbirlə doldurduğumuz xəzinə boşalmazmı?

Y u s i f ş a h. Xəzinə məmləkətin iqtisadi inkişafailə dolmalıdır. Hələ bunlar hamısı deyil. Ticarəti qüvvətləndirmək üçün tacirlərə böyük ixtiyar verilməlidir. Görüləcək tədbirlərdən biri də – kəndlərin, torpaqların xanlardan alınıb hökumətə verilməsidir. Hələlik məmləkətdə görəcəyimiz işlər bunlardan ibarət olacaq.

M i r z ə M ö h s ü n. Qibleyi-aləm, bu əmrlər məmləkət üçün yeni həyat müjdəsidir. Ancaq torpaq məsələsi İranda olduqca mühüm və qorxulu məsələdir. Hələlik ona əl vurmayaq, yoxsa çox böyük narazılıqlar baş verər.

İ s k ə n d ə r b ə y. Padşah, torpaq dövlətin sütunudur, onu tərpətsək qiyamət qopar.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Astananızın bu qoca iti də torpaq məsələsini hələ lazım görmür.

Y u s i f ş a h. Yox, bu qoxumuş mühitin zəhərli havasını birdəfəlik təmizləmək lazımdır. Xalqın inkişafı bunu tələb edir. Bilirəm, bu məsələ sizin üçün xeyirli deyil, çünki hər birinizin beş-on kəndiniz var. Birdəfəlik bilməlisiniz ki, torpaq – əkənindir.

M o l l a b a ş ı. Siz doğru buyurursunuz, şəriətimiz də belə deyir. Qurbanın olum, ancaq...

Y u s i f ş a h. Nə ancaq, nə də əmma lazım deyil. Dediklərim birbir həyata keçməlidir. (*Vəzirlər təzim edib çıxırlar. Yusif şah və yoldaşları bir-birinə mənalı baxıb qəhqəhə ilə gülürlər*) Hələ bu harasıdır?

B u d a q. Afərin, Yusif, vəzirlərin canına yaman üşütmə saldın.

Y u s i f ş a h. Balıq başdan qoxur, qamış kökdən. Bu məmləkətdə baş, gövdə, kök – hamısı birdən çürümüşdür. Onları kəsib atmaq lazımdır...

R ə h m a n. Doğrudur, doğrudur... Başqa cür ola bilməz.

B u d a q. Yusif, ehtiyatlı oğulun anası ağlamaz...

X o s r o v. Bunlar çox gözəl işlərdir, ancaq lazımdır. Onlar olduqca mütəəssib, ənənəpərəst, mövhumatpərəst bir xalqdır. Bu ölünü birdən diriltmək olmaz!

R ə h m a n. Yusifin əzm iradəsi qarşısında dağ da dayanmaz.

Y u s i f ş a h. Hər şeydən çox məni bu vəzirlər düşündürür. Onlar bizim siyasətimizə əsla razı olmayacaqlar. Onların yerinə mənə sadiq adamlar verin!

X o s r o v. Yusif şah, sən hələlik bu işlərə əl atma! Camaat bu gün bizdən artıq bu vəzirləri tanıyır. Müvəqqəti olsa da onlardan istifadə etmək lazımdır!

Y u s i f ş a h. Onlar bizim yeni fikirlərimizi xalq içində yaymayacaqlar!.. Bu yolda özümüz can-baş ilə çalışmalıyıq.

R ə h m a n. Doğrudur, doğrudur!

B u d a q. Yusif haqlıdır... Biz vəzirlərə inana bilmərik.

R ə h m a n. Xosrov, sən Yusifin işlərinə qarışma!

X o s r o v (*kinli*). Xob, siz deyən olsun.

B u d a q. Başqa cür ola bilməz!..

Y u s i f ş a h. Budaq, Rəhman ilə birlikdə xalq ilə əlaqə saxlayın, fikrimizi onlara anladın. Camaatı mənimlə görüşdürmək üçün bir gün təyin edin.

B u d a q. Baş üstə...

R ə h m a n. Doğrudur, doğrudur... Bu, çox lazımdır.

X o s r o v (*ətrafa*). Məni axmaq yerinə qoyanlar bir gün özləri axmaq yerində qalacaq... Dayan! (*Getmək istəyir. Nə isə düşünüb dayanır*) Yusif, bu saray həyatı məni çox maraqlandırır. Əvvəlcə onu bizə göstər.

Y u s i f ş a h. Xacə, Xacə Mübarək!

X a c ə (*daxil olur*). Bəli, padşahım!

Y u s i f ş a h. Bizim dostları saray ilə tanış et! Hər bucağını göstər, sonra bir dəst paltar aparıb bizim Tubu xanımı gətirsinlər.

X a c ə. Baş üstə, padşahım!

Hamı danışa-danışa çıxırkən

Y u s i f ş a h. Bu hərəmxanaya da bir əncam çəkməliyik... Onu təmizləmək lazımdır!

Hamı gedir. Səlma yalnız bir dirəyə söykənib düşünür, M i r z ə Y ə h y a gəlir, onu görüncə əlini onun çiyninə qoyur.

M i r z ə Y ə h y a. Gözəl Səlma, hər kəs səni düşünür, sən kimi düşünürsən?

S ə l m a. Mən də öz fəlakətimi.

M i r z ə Y ə h y a. Bu gündən sən nikah qəfəsindən uçmuş azad bir quşsan. Hər ağaca qonsan, hər budaq sənə qarşı məmuniyyətlə əyilər. (*Onun əlini əlləri içinə alır, Səlma rədd edərək*)

S ə l m a. Çəkil!

M i r z ə Y ə h y a. Hər əmrinə itaət edərəm... Yalnız (*onu qucaqlamaq istəyir*).

S ə l m a. Çəkil deyirəm, nə istəyirsən məndən?

M i r z ə Y ə h y a. Yalnız bir şəfqət, mərhəmət!

S ə l m a. Özündə olmayan bir şeyi başqalarından tələb etmə!.. Yoxsa sənə çox ağır oturar.

M i r z ə Y ə h y a. Yanılırsan, Səlma, qəlbim sənin eşqinlə çoxdan çırpınır. O bütün hərarətini yalnız sənin eşqindən alır.

S ə l m a. Saray eşqindən mənə söz açma, onun nə olduğunu gözəl bilirəm.

M i r z ə Y ə h y a. Vəhşi ceyran! (*Öpmək istəyir, Səlma ona bir sillə vurur*)

S ə l m a. Çəkil, alçaq!

M i r z ə Y ə h y a. Yaxşı, Səlma, yaxşı! Ancaq bu sirri bir adam bilsə, səni rüsvay edərəm. Şah Abbas taxtına oturduqdan sonra Qəhrəmanın əlilə başını bədənindən ayırdaram. (*Gedir*)

S ə l m a. Ah, bu sarayın nə çəkilməz dərdləri, nə unudulmaz matəmləri var. (*Qəmli-qəmli düşünür*)

X o s r o v (*Səlmanı görüncə*). Ah, bu nədir? Saray ceyranı! (Ona yanaşır) Bağışlayın, gözəl qadın, siz kimsiniz?

S ə l m a. Mən elindən, yurdundan ayrı düşmüş bədbəxt bir qadın...

X o s r o v. Adınız?

S ə l m a. Səlma!..

X o s r o v. Oho... Səlma... Səlma... bu ad mənə çoxdan tanışdır. Görüncə Səlma olduğunuzu bildim. Siz bu hüsn və məlahət taxtında soltan ikən bədbəxt neçin olursunuz? Yoxsa, Şah Abbası düşünürsünüz?

S ə l m a. Onu düşünməyə vaxtım yoxdur.

X o s r o v. O halda bəlkə başqasını?..

S ə l m a. Mən yalnız öz fəlakətimi düşünürəm.

X o s r o v. Gözəl qadın... Səadət hər yerdə sizin bu incə əllərinizi öpməyə hazırdır. (*Səlma əlini çəkərək ona acıqlı baxır*) Yoxsa Yusif şahı düşünürsünüz? (*Səlma getmək istəyirkən qolundan tutub saxlayır*) Mənə bax!

S ə l m a. Burax!

X o s r o v. Gəl inad etmə... (*Səlma dartınıb gedir. Xosrov həsrətlə arxasınca baxaraq*) Ah, bu sarayda nələr varmış! Şah Abbas bu cida gözlü Səlmadan necə əl çəkmiş? Axmaq, ona sahib olmaq üçün mən hər fədakarlığa qatlanaram... Of, qəlbim... Görünür, şah qadını olduğu üçün Yusif şaha könül vermək istəyir... Demək, Yusif, Şah Abbasın taxt-tacına heçdən yiyə olduğu kimi, gözəl Səlmaya da sahib olacaq.

Yox! Bu yolda mən bütün əzm və iradəmi səfərbərliyə alıb, bütün qüvvətimlə silahlanmalıyam! (*Düşünür*)

P ə r d ə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Səhnə bağçada bir qəməriyyəni[1] təsvir edir. Qəməriyyənin yanında ağ mərmərdən fəvvarəli hovuz. Hovuzun ətrafında iri qovaq və çinar, yasəmən, limon və portağal ağacları. Qəməriyyənin içi zərif ipək xalılarla döşənmiş. M i r z ə M ö h s ü n, S ə r d a r Z a m a n x a n, M i r z ə Y ə h y a, İ s k ə n d ə r b ə y, M o l l a b a ş ı daxil olur.

M i r z ə M ö h s ü n. Xalqa elan etdiyimiz bu əmrlər haqqında fikriniz nədir? Yusif şahın əmrlərini xalq çox böyük sevinc ilə qarşılayır. Bir-birini təbrik edir. "Yaşasın Yusif şah!" səsi ərşə dayanır.

M i r z ə Y ə h y a. Xalq bu əmrləri nifrətlə qarşılar zənn edirdik. İndi bu məsələ məni də qorxudur. Deyəsən, bu adam doğrudan da padşah olub qalacaq.

İ s k ə n d ə r b ə y. Ola bilər, çünki tarix belə hadisələrlə doludur.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Hələ bu həyəcan ordu içərisinə girsə, biz ulduzları deyil, ulduzlar bizi aldatmış olacaq.

M o l l a b a ş ı. Allah-taala Şah Abbasın taxt-tacını heç bir zaman Yusif Sərrac kimi quldurlara vagüzar etməz! İnşaallah yaxın zamanda bəlayi-asimaniyə düçar olub cəhənnəmə vasil olar.

S ə l m a ilə Q ə h r ə m a n gəlir. S ə l m a əl ilə vəzirləri göstərib yavaşca.

S ə l m a. Dayan!

Ağac altında onları dinləyirlər.

M i r z ə M ö h s ü n. Bu təşviş bütün İranı bürüyəcək. Hər halda iş böyüməmiş bunun qarşısını almaq üçün tədbirlər görmək lazımdır! Onun dostları xalq içində yaman çalışır, xüsusən Budaq...

S ə r d a r Z a m a n x a n. Şah dostlarını hələlik məşvərətçi sifətilə öz yanında saxlayır. Şübhəsiz, bir gün onları bizim yerimizə təyin edəcək.

---

[1] Ay işığında oturmaq üçün dəzəldilmiş çardaq

M i r z ə Y ə h y a. Məlumdur, onun məqsədi mülkədarlara və zadəgana qarşı yeni bir üsuli-idarə yaratmaqdır.

İ s k ə n d ə r b ə y. Bu bəllidir. Görmürsünüzmü, Xosrovu sarayda bizə gözətçi qoyubdur; bütün ixtiyar onun əlindədir.

M i r z ə M ö h s ü n. Aldığı məlumata görə, son zamanlar Xosrovla Yusif şah arasında ziddiyyətlər əmələ gəlib. Yusifə qarşı onda kin və nifrət hissi oyanmış.

M i r z ə Y ə h y a. Bu çox uğurlu bir faldır. Ondan istifadə etmək lazımdır.

S ə r d a r Z a m a n x a n. O halda Yusif şah ilə Xosrov arasındakı ixtilafı dərinləşdirmək gərək.

İ s k ə n d ə r b ə y. Hər şey qəzavü qədərə bağlıdır. Bizim çalışmağımız artıqdır.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Sən də nə tutmusan qəza-qədərin quyruğundan? Səndən hərəkət, məndən bərəkət demişlər.

M i r z ə M ö h s ü n. Hər halda bizim çalışmağımız lazımdır. Yusifin tərəfdarları gündən-günə artır.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Ordu içərisində də tərəfdarları olduğunu bilirəm.

İ s k ə n d ə r b ə y. Darıxmayın, bu günlərdə qoca münəccim Cəmaləddin ulduzların təsirini açıb göstərəcək, qəza-qədər öz işini işləyəcək.

M i r z ə Y ə h y a. Yox, yox, onu gözləmək olmaz. Yağmadı yağış, bitmədi qamış... Bir də, dəmiri isti-isti döyərlər. İndidən mənim bir tədbirim var.

M i r z ə M ö h s ü n. Nədir?

M i r z ə Y ə h y a. Şəhərə qıtlıq salmaq və bu vasitə ilə xalq arasında narazılıq törətmək!

S ə r d a r Z a m a n x a n. Bu, gözəl fikirdir.

Gedirlər. S ə l m a və Q ə h r ə m a n çıxır.

S ə l m a. Ah, xainlər. Yusif şahı taxtdan salmaq istəyirlər. Yox, onu bacarmayacaqsınız. Deyəsən, gələn var.

S ə l m a və Q ə h r ə m a n bir tərəfə çəkilir, Y u s i f ş a h ilə T u b u gəlirlər. Onlara çatmamış bu skamyada otururlar.

T u b u (*o tərəf-bu tərəfə heyrətlə baxaraq*). A kişi, bu nə aləmdir, bu işlər mənə yuxu kimi gəlir. Sərrac arvadı, padşah, saray...

Y u s i f ş a h. Arvad, sən bir dayan, bu İranı bir İran eləyim ki, bütün dünya tamaşaya gəlsin.

T u b u. O gün olsun, a kişi, sən bu dəsgahı, bu büsatı əldən buraxma, bərk tut. Bay-bay! Bunlar gör necə yaşayırmış! (*Heyrətlə bir özünə baxır, bir də Yusifə*) Sərrac arvadı, indi şah arvadı, hələ bir üst-başıma bax. (*Yusifə*) Sən də bir özünə bax, heç o Yusif Sərraca bənzəmirsən.

Y u s i f ş a h. İndi sən şah arvadısan, az iş deyil.

T u b u. Bu xoşbəxtlik bizə hardan?

Y u s i f ş a h. Keçmiş padşahın axmaq başından.

T u b u. Yusif, amma ev zəhmətlərindən canım nə qurtardı! İndi qabağımda on-on beş qulluqçu işləyir ...

Y u s i f ş a h. Arvad, saray səni azdırmasın, sən hər şeydən əvvəl Yusif Sərracın arvadısan!

T u b u (*əsəbi*). Yoxsa şahlığı atıb yenə sərraclığa getmək istəyirsən?

Y u s i f ş a h. Bu sarayın palçığı xalqın qanı ilə yoğrulmuşdur.

S ə l m a. Salam, padşahım.

Y u s i f ş a h. Salam, bir sözünüzmü var?

S ə l m a. Elədir, mən sizin yanınıza bir xahiş üçün gəlmişəm.

Y u s i f ş a h. Buyurun, mən sizə qulaq asmağa hazıram.

S ə l m a. Mən Şah Abbasın hərəmlərindən Səlmayam.

Y u s i f ş a h. Elə isə bəs sizi indiyə qədər niyə azad etməmişlər? Hərəmlərin ki, talağı verilmişdir.

S ə l m a. Elədir, ancaq şahın tapşırığına görə məni sarayda saxlamışlar. Vəzirlər, o şeytan Mollabaşı mənim hər addımımı güdür, mənə göz verib işıq vermir.

Y u s i f ş a h. Bu gündən siz azadsınız, istədiyiniz yerə gedə bilərsiniz.

S ə l m a. Təşəkkür edirəm, şah, bu azadlıq mənim üçün çox qiymətlidir. O halda ikinci xahişim də vardır.

Y u s i f ş a h. Deyin!

S ə l m a. Məni bağışlayın, şah, sizə bir ata kimi istəyimi açmağa məcburam. Mənimlə bir kənddən olan Qəhrəman da saraydadır. Onu da azad etsəydiniz.

Y u s i f ş a h. Tanıyıram, o çox igid oğlandır. Çağır gəlsin.

S ə l m a ağac altında dayanmış Q ə h r ə m a n ı çağırır. Y u s i f S ə r r a c bir an fikrə gedir, Q ə h r ə m a n gəlib təzim edir.

Q ə h r ə m a n. Gün aydın, padşahım!

Y u s i f ş a h. Gün aydın. Hansı kənddənsiniz?

Q ə h r ə m a n. Sərabdan...

Y u s i f ş a h. Buraya necə düşdünüz?

Q ə h r ə m a n. Şah Abbas şikarə çıxmışdı. Kəndimizin yanından keçərkən məni gördü. "Bu, saraya layiqdir", – deyə məni öz elimdən, yurdumdan, hər şeydən ayırdı. Bir də ki, mən onsuz da Səlmanın dalınca gəlməli idim.

Y u s i f ş a h. Səlma nəyindir?

Q ə h r ə m a n (*utana-utana*). O mənim ilk məhəbbətimdir.

Y u s i f ş a h. Demək, zalım şah sizi öz sevginizdən də ayırmış. Yaxşı, siz sarayda qalıb mənə xidmət etmək istəmirsiniz?

Q ə h r ə m a n. Can ilə, baş ilə xidmət edərik, padşahım. Son günlər, sizi tanımağa başladıqdan sonra, mən özüm də bu fikrə gəlmişdim.

Y u s i f ş a h (*Qəhrəmana*). Səni fərraşbaşı təyin etdim. Sədaqət göstərsən, vəzifəni artıraram.

Q ə h r ə m a n. Sağ olun, padşahım, razıyam.

S ə l m a. Padşahım, bəs mən?

Y u s i f ş a h (*gülə-gülə*). Sən də sarayın azad quşu.

Hər ikisi məmnun baş əyib getmək istərkən

T u b u. Qızım, səndən xoşum gəldi. Darıxma, ürəyin istədiyi zaman yanıma söhbətə gəl.

S ə l m a. Təşəkkür edirəm, xanım.

Baş əyib gedirlər. Y u s i f ş a h və T u b u danışa-danışa səhnədən çıxırlar. X o s r o v və M i r z ə M ö h s ü n danışa-danışa qəməriyyəyə gəlirlər.

M i r z ə M ö h s ü n. Vəzirlərin sizə böyük hörməti var.

X o s r o v. Bu hörmət nədən irəli gəlir?

M i r z ə M ö h s ü n. Sizin şahlara layiq ağlınız və siyasətiniz var.

X o s r o v. Nədən bilirsiniz?

M i r z ə M ö h s ü n. Biz insan sərrafıyıq!.. Bir dəfə görməklə hər kəsin qabiliyyətini təyin edirik.

X o s r o v. Nə demək istəyirsiniz? Açıq söyləyin!

M i r z ə M ö h s ü n. Heç bir şey... Ancaq sizi əvvəldən tanımış olsaydım...

X o s r o v (*istehza ilə*). Yusifin yerinə məni şah seçərdiniz... Eləmi?

M i r z ə M ö h s ü n. Bəlkə də... Xosrov, sən İran dövlətini yaxşı tanıyırsan. Kim fürsətdən istifadə etməyi bacardı, öz iradə və qüvvətinə inandı, ona hər şey mümkündür. Yusif şah bəxtiyar oldu. Bu günsabah Səlmanı da ələ keçirər. Daha nə istəyir?

X o s r o v. Yox, Yusif Səlmaya toxunmaz!..

M i r z ə M ö h s ü n. Nə? Nə? Onun arxasınca dolaşdığını gözümlə görmüşəm.

X o s r o v. Ola bilməz!

M i r z ə M ö h s ü n. Siz inanmayın! Ancaq bu bir həqiqətdir. Səlma elə bir afətdir ki, ilanı da yuvasından çıxarar. Məni bağışlayın, mühüm işim var.

Baş əyib gedir. X o s r o v tək.

X o s r o v. Demək, Yusif də Səlmaya vurulmuş... Taxt-tac vurğunu olan Səlma Yusifi qoyub mənə könül verməz. Buna bir çarə düşünmək lazımdır. Vəzirlərin mənə tərəf olması başımda yeni fikirlər oyadır... Xosrov, tale sənə qollarını açmış, fürsət səni çağırır. Sən miskinlər kimi sərracların quyruğunda sürünmə! (*Düşünür*) Artıq bütün iradə və cəsarətimlə silahlandım. Hazır ol, sərrac! Ağzına fəlakət yüyəni vurmaq, arxasına ölüm yəhəri qoymaq üçün hər bir təşəbbüsə iqdam edəcəyəm.

Y u s i f ş a h gəlir. Xosrov onu görüncə hörmətlə yanaşır.

Y u s i f ş a h. Nə xəbər, Xosrov?

X o s r o v. Dostlarımızın gətirdiyi xəbərlər bir-birindən sevindiricidir. Verilən əmrlərdən xalq çox məmnundur.

Y u s i f ş a h. Şübhəsiz... Belə də olmalı idi. Çalışmaq hər çətinliyi asanlaşdırar. Budaqdan, Rəhmandan nə xəbər?

X o s r o v. Bu xüsusda biz kiçik bir məclis qurduq. Arxayın ol, hər şey öz yerindədir.

Y u s i f ş a h. Ayıq ol, daxildə və xaricdə vəzirlərin gördükləri işlərdən tez-tez xəbər tut!

X o s r o v. O xüsusda əmin ol!

Y u s i f ş a h. Mənim əmrlərim həyata keçməyir, ona görə də əmin ola bilmirəm. Düşüncəsiz, kamalsız, mövhumatpərəst olan bu vəzirlərin yerinə bu vaxta qədər namizəd verə bilmədiniz. Halbuki bunlar sənin vəzifəndir. Sən günü günə calayırsan.

X o s r o v. Doğru deyirsən. Bir həftəyə qədər hər iş öz təbii yoluna düşər.

Y u s i f ş a h. Budaq ilə Rəhman məni xalq ilə görüşdürməyə söz vermişdi. Gəlsələr, mənə xəbər ver.

X o s r o v. Eşitdiyimə görə, çox məşğulsunuz?

Y u s i f ş a h. Fəlsəfə və iqtisadiyyata dair əsər yazıram. Xalqın başını mövhumatdan təmizləmək lazımdır.

X o s r o v. Yaz, yaz! Sən İrana böyük nemətsən.

Yusif şah ilə danışa-danışa gedirlər. M i r z ə M ö h s ü n, S ə f ə r ə l i x a n və H a c ı Q u l u x a n gəlir.

M i r z ə M ö h s ü n (*hər ikisinə*). Nə etdiniz?

S ə f ə r ə l i x a n. Çox iş gördük. Bənd-bərəni bağlayıb, hər yerdə adamlar qoydum ki, kəndlərdən şəhərə ərzaq buraxmasınlar, hökumətə lazımdır deyə başını bağlayıb anbarlara vursunlar.

M i r z ə M ö h s ü n. Bu işlərə xalq necə baxır?

S ə f ə r ə l i x a n. Çox pis.

M i r z ə M ö h s ü n. Afərin! Hələlik ipi əlində bərk tut!

S ə f ə r ə l i x a n. Arxayın ol!

M i r z ə M ö h s ü n. Hacı Qulu xan, sən nə elədin?

X a c ə onları qəməriyyə arxasından pusur.

H a c ı Q u l u x a n. Mən də şəhərdəki ərzağı elə bir məharətlə yığdım ki, çörəkçilər bu gün bişirməyə un tapmayır.

M i r z ə M ö h s ü n. Çox yaxşı, afərin... Bu vəzifələri yerinə yetirdiyiniz üçün təşəkkür edirəm.

S ə f ə r ə l i x a n. Bu işlər bizim üçün çətin deyil, hər zaman gördüyümüz işlərdir.

M i r z ə M ö h s ü n. Xoş, mürəxxəssiniz, işinizdə ayıq olun!

H ə r i k i s i. Xudahafiz!

Səhnədən çıxırlar. Xacə, əli arxasında, gəzir, M i r z ə M ö h s ü n onu görür.

M i r z ə M ö h s ü n. Xacə...

X a c ə (*tez dönərək*). Bəli, qurban.

M i r z ə M ö h s ü n. Nə var, nə yox?

X a c ə. Sağlıq, elə bir şey yoxdur.

M i r z ə M ö h s ü n. Heç bir şey eşitməmisən?

X a c ə. Heç bir şey!

M i r z ə M ö h s ü n. Necə heç bir şey... Yoxsa sən də dəyişdin?

X a c ə (*diqqətlə öz-özünə baxır, əllərini qaldırır*). Mən ki dəyişməmişəm.

M i r z ə M ö h s ü n. Zahirin dəyişməmiş, fəqət qəlbin...

X a c ə (*əlini qəlbinin üzərinə qoyur*). Qəlbim də dəyişməyib, həmən ətdir, həmən qan.

M i r z ə M ö h s ü n (*acıqlı*). Çox danışma, sən hər sözü bizə xəbər verməlisən.

X a c ə. O mənim vəzifəmdir.

M i r z ə M ö h s ü n. Vəzifəni gözəl öyrən!

Gedir.

X a c ə. Buna bax, məni qorxudur. Yusif şah sizi elə minməyib ki, bir də düşsün.

X o s r o v, B u d a q və R ə h m a n gəlir.

B u d a q. Xosrov, Yusif şahı tacirlərlə görüşdürməyə söz vermişdim. Onlar gəlib, Yusifə xəbər ver.

X o s r o v. Yusif şah xəstədir, görüşə bilməz.

R ə h m a n. Necə görüşə bilməz, kişilər onu gözləyir?

X o s r o v. Deyirəm, görüşə bilməz. Saray onu get-gedə sərxoşlaşdırır. Bir az əvvəl onun yanına getmişdim. Tubu xanım içəri buraxmadı. "Sərxoşdur, yanına adam buraxa bilmərəm" – dedi.

B u d a q. Nə deyirsən, Xosrov? Yoxsa, saray onu da dəyişdirdi?

X o s r o v. Eh, nə qoyub nə axtarırsan? Yusif saray gözəli Səlmaya yaman vurulub. Gecə-gündüz onun arxasınca düşür.

R ə h m a n. Eh, güvəndiyim dağlar, sənə də qar yağarmış! Yusif – sərxoş, Yusif – qadın düşkünü. Bu böyük bir fəlakətdir.

B u d a q. Yox, belə olmaz!

R ə h m a n. Yaxşı, tacirlərə biz nə cavab verək?

X o s r o v. De ki, şah xəstədir... Çarə nədir?

B u d a q. Bilmirəm bu taxt-tacda nə var, ay Yusif, Yusif!

R ə h m a n. Bundan sonra sözümüzün xalq içində etibarı olmayacaq!

X o s r o v. Neyləyək, Rəhman? Saray insanı tez dəyişdirir. Gedin, bir təhər tacirləri yola salın! (*Hər ikisi peşman gedir. Xosrov onla-*

rın arxasınca qəhqəhə ilə gülərək) Axmaqlar! Mənə Xosrov deyərlər. İradəm qarşısında Yusif sərraclar qol-qanad açа bilməz.

P ə r d ə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Səhnə saray həyətinin bir guşəsini təsvir edir. Vəzirlər bir yerdə danışırlar.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Mirzə Möhsün, işlər necə gedir?

M i r z ə M ö h s ü n. Çox yaxşı, şəhərdə qıtlıqdır, şatırlar çörək bişirməyə un tapmır.

M i r z ə Y ə h y a. Çox gözəl, demək, biz işə başlaya bilərik.

S ə r d a r Z a m a n x a n. Dünən sizinlə danışdıqdan sonra gedib şah Abbas ilə, qoşun böyüyü Əsgər xan ilə görüşdüm. Camaat aclıqdan üsyan etdiyi zaman Şah Abbas və Əsgər xan ordu ilə birlikdə saraya hücum edib Yusif şahı dostları ilə bərabər məhv edəcək.

M o l l a b a ş ı. Allah-taala qibleyi-aləm Şah Abbasa tofiq və zəfər versin!

S ə r d a r Z a m a n x a n (*Mirzə Möhsünə*). Sən Xosrovu inandır ki, bu gün Yusif şahı öldürüb yerinə səni şah edəcəyik. Hələlik bu qədər.

Hamısı gedir. X o s r o v fikirli gəzişərkən X a c ə M ü b a r ə k ə təsadüf edir.

X o s r o v. Nə var, X a c ə?

X o s r o v. Çox şey... Vəzirlər şəhərə aclıq salıb, xalq içində üsyan yaratmaq istəyirlər.

X o s r o v. Üsyan?

X a c ə. Bütün ərzağı şəhərdən, kəndlərdən yığmaya əmr verilmişdir.

X o s r o v (*gülərək*). Yalnız bu?

X a c ə. Bundan daha mühüm tədbirlər görürlər.

X o s r o v. Nə kimi?

X a c ə. Şahı camaata pis qələmə verirlər. Guya şah məmləkəti tacirlərə satır.

X o s r o v. Qorxma, Xacə! Biz də yatmayırıq. Mühüm tədbirlər görürük. Ancaq bu işi Yusif şaha açma!

X a c ə. Nə üçün?

X o s r o v. Hökumət siyasətini sən bilməzsən. Yusif şah səndən, məndən artıq bu vəzifələrə inanır. Söyləsən, inan ki, başın bədənində qalmaz!

X a c ə. Açma deyirsən, açmaram. (*Fikirli gedir*)

X o s r o v. Tədbirlərim yavaş-yavaş ayaq tutmağa başlayır. Dayan, Yusif!.. (*Budaq ilə Rəhman gəlir. Xosrov onları görüncə*) Oho, xoş gördük sizi, dostlar!

B u d a q (*həyəcanla*). Yusif şah hanı?

X o s r o v. Nə var, nə olmuş?

B u d a q. Şəhərdə böyük həyəcan var, deyirlər Yusif şah İranı dağıdır.

X o s r o v. Elə bu?

R ə h m a n . Başqa sözlər də var... Deyirlər Yusif şah ərzağı xaricilərə satıb, məmləkətdə aclıq törədir.

X o s r o v (*həyəcanlı*). Dostlar, Yusif şah həqiqətən o gördüyünüz, bildiyiniz Yusif Sərrac deyil. Taxt-tac onu tamam dəyişdirmiş. Saraya girəli, eyş-işarətdən, keyfdən, nəşədən başı ayılmır. Doğrusu, Yusif haqqında çox bədbin olmuşam.

Hamı məyus bir-birinə baxır.

R ə h m a n. Belə isə biz daha nə üçün çalışırıq? Dağılıb gedək öz işimizə.

X o s r o v. Siz hələ işinizə davam edin, görək nə olur.

R ə h m a n. Biz gedirik. Sən əhvalatı ona anlatmamış olma!

B u d a q. Yox, burada bir hikmət var, yoxsa, aşna, sən də siyasət işlədirsən?

X o s r o v. Necə? Mən sizinlə nə siyasət işlədəcəyəm? Sən xərifləmisən, Budaq!

B u d a q. Xərifləmişəm. Yusifin bu qədər tez dəyişməsinə inana bilmirəm.

X o s r o v. Sən haqlısan!.. Gözümlə görə-görə mən də heç inanmıram ki, bu haman Yusif Sərracdır. Neyləyim, əlimdən nə gəlir?.. Hər halda ümidsiz olmayın! İşinizdə möhkəm durun!

Hər ikisi acıqlı səhnədən çıxarkən

X o s r o v. Söylərəm, arxayın olun! (*İstehza ilə gülərək*) Gedin, mən taxta oturduğum gün sizinlə danışaram.

Səhnədən çıxır. Y u s i f ş a h, Q ə h r ə m a n və X a c ə gəlir.

Q ə h r ə m a n. Padşahım, sizə ərzim var.

Y u s i f ş a h. Söylə !

Q ə h r ə m a n. Padşah, vəzirlər xalq içində üsyan törətmişlər.

Y u s i f ş a h. Üsyan?

Q ə h r ə m a n. Bəli, üsyan, həm də sizin üçün cinayət hazırlayırlar.

X a c ə. Doğru deyir, padşah, bu işlərdən mənim də xəbərim var.

Y u s i f ş a h (*şübhəli*). Yaxşı, bu xüsusda sizin fikriniz nədir?

Q ə h r ə m a n. Padşah, bu sarayda üzümüz indicə gülməyə başlamışdır. Sizin salamat qalmanız üçün nə əmr etsəniz, itaət borcumdur.

X a c ə. Padşah, nə qədər ki onlar sağdır, sizi hər an təhlükə gözləyir.

Y u s i f ş a h. Xacə, vəzirləri çağır! (*Qəhrəmana*) Sən xalq oğlusan, dilin ilə qəlbin bir olar.

Q ə h r ə m a n (*onun sözünü kəsərək*). Padşahım, bu qanlı saray mənim dilimi, zahirimi dəyişdirmişsə, qəlbimə yol tapa bilməmiş. Mən ölüncəyə qədər sizə sadiq olmağa söz vermişəm. Hətta... Səlma da!

Y u s i f ş a h. Qəhrəman, vəzirləri həbsə al!

X a c ə. Padşah, sizin Xosrov da vəzirlər ilə əlbir olub. Sizi öldürüb taxta, taca, Səlmaya sahib olmaq istəyir. Qəhrəman, Səlma və mən tədbir töküb əhvalatı sizə xəbər verməyi qərara aldıq.

Y u s i f ş a h. Paho, sarayın içində qurdlar öz işini görür, bizim heç xəbərimiz yox. Təşəkkür edirəm, Xacə Mübarək, haqqa həmişə sadiq ol! (*Xacə baş əyir*) Xacə, Səlmanı çağır!

Xacə gedir.

Mən Xosrovdan şübhələnmişdim, şübhəm həqiqət oldu. Budaqdan, Rəhmandan da xəbər yoxdur. Yoxsa bu xain onlara da bir əngəl açıbdır?

S ə l m a (*gəlir, baş əyərək*). Əmriniz?

Y u s i f ş a h. Xosrovun sənə qarşı olan rəftarını öyrənmək istəyirəm.

S ə l m a. O, qara kölgə kimi arxamca sürünür, mənə rahatlıq vermir, həm də vəzirlərlə əlbirdir.

Y u s i f ş a h. Bunu nədən bilirsən?

S ə l m a. Gözümlə gördüm, qulağımla eşitdim. Hətta məni də Xosrova verməyə söz vermişlər.

Y u s i f ş a h. Səndən başqa bu sirri bilən varmı?

S ə l m a. Bunu məndən başqa Qəhrəman da bilir. Xacə Mübarək də.

Y u s i f ş a h. Sarayı xəyanət bürümüş, bizim xəbərimiz yox... Sağ ol, qızım (*Çağırır*) Xacə!

X a c ə. Əmriniz, padşahım!

Y u s i f ş a h. Fərraş göndər Budaq və Rəhmanı çağırsınlar.

Xacə baş əyib Səlma ilə bərabər çıxır. X o s r o v gəlir.

X o s r o v. Salam, Yusif!

Y u s i f ş a h. Yenə nə xəbər var?

X o s r o v. Sağlıq, salamatlıq, vəzirlər öz işlərində çox namus ilə çalışırlar. Əmin-amanlıqdır. Buna baxmayaraq onların yerinə adam tapmışam. Bu günlərdə vəzirləri vəzifələrindən xaric edəcəyəm.

Y u s i f ş a h. Çox yaxşı bir iş görmüş olarsan. Budaq ilə Rəhmandan nə xəbər?

X o s r o v. Yusif, dediyim kimi, onlar çox dəyişmiş, gecə-gündüz çayxanalardan çıxmayır, dərviş nağıllarından ayrılmayırlar. Dünən iki dəfə fərraş göndərmişəm, bu vaxta qədər gəlib çıxmamışlar.

Y u s i f ş a h. Xosrov, həsəd ilə yüksəliş, bir-birinə qovuşa bilməyən nərdivanın iki başına bənzər!

X o s r o v (*kiçilərək*). Nə demək istəyirsən, padşah?

Y u s i f ş a h. Nə demək istəyirəm?.. Onu sən gözəl bilirsən.

Fərraşbaşı daxil olur.

F ə r r a ş b a ş ı. Padşahım, şəhərdə üsyan var. Qadınlar çörəkçi dükanlarını talan edirlər. Şatır Şəbanın əmrilə bütün çörəkçi dükanları bağlanır.

Y u s i f ş a h. Bu nə sözdür?

X o s r o v. Görünür, çörəyi baha satıb xalqı həyəcana gətirmişlər.

F ə r r a ş. Dükanlar bağlanır, şəhər həyəcan içindədir.

X o s r o v (*fərraşa*). Gedək, mən bu saat bu işə bir əncam çəkərəm. (*Fərraş ilə çıxmaq istərkən*)

Y u s i f ş a h. Dayan!.. Bu məsuliyyət altından qaça bilməzsən. Necə olur ki, bu işlərdən sənin xəbərin olmayır?

X o s r o v. Siz rahatsız olmayın. Mən bu saat bu işlərin necə olduğunu öyrənib sizə məlumat verərəm.

Çıxmaq istəyir.

Y u s i f ş a h. Hara qaçırsan? Sən burdan çıxmayacaqsan! Qəhrəman, Qəhrəman!.. Bu xaini həbs et!

X o s r o v. Yusif... mənim kimi dostunu həbs etdirirsən?

Y u s i f ş a h. Xain insandan dost olmaz.

Qəhrəman Xosrovu aparır. B u d a q ilə R ə h m a n daxil olur.

B u d a q. Yatmısan, Yusif!..

Y u s i f ş a h. Yatan sizsiniz, bu vaxta qədər hardasınız?

R ə h m a n. Biz hər şeyi vaxtında xəbər verdik. Sən yatmısan! Gecəni gündüzə qatıb başın kefdən ayılmayır.

Y u s i f ş a h. Bunu sizə kim söylədi?

B u d a q. Xosrov...

Y u s i f ş a h. Ah, vicdansız! Alçaq!.. Düşmən ocaq başında imiş. Sarayı ələ almaqda bu xainin məqsədi varmış.

R ə h m a n. Neyləmiş?

Y u s i f ş a h. Nə eləməmiş? Vəzirlərlə əlbir olub məmləkətin altını üstünə çevirmiş. Hələ mənə də sui-qəsd hazırlayırmış.

B u d a q. Vicdansız!

R ə h m a n. Alçaq!.. Yusif, durma, tez bir çarə göstər!

Xalq silahlanıb saraya hücum etmək istəyir.

Y u s i f ş a h. Bundan sonra nə çarə? Artıq iş-işdən keçmişdir.

B u d a q. Xalqın qarşısına çıxıb bu sözlərin düşmən tərəfindən yayıldığını onlara anlatmaq lazımdır...

Y u s i f ş a h. Kimə? Silaha dolmuş qiyamçılaramı? Bunu onlara əvvəldən anlatmaq lazım idi.

B u d a q. Qorxma, bizim də tərəfdarlarımız az deyil.

Y u s i f ş a h. Həyat gah durğun gölə, gah coşqun çaya bənzəyir. İndi mən həyatı, fırtınalı dəniz kimi daima qayalarla çarpışan görmək istəyirəm. (*Qılıncını çəkərək*) Gedək!

Səhnədən çıxırlar. Səhnə qaranlıqlaşır, Bir an sonra yenə aydınlaşır.
Uzaqdan alqış səsləri eşidilir:

Yaşasın Şah Abbas! Yaşasın Yusif şah!..

S ə l m a ilə X a c ə gəlir.

S ə l m a. Döyüş başlandı. Zülmətlə aydınlıq üz-üzə gəlmişdir. Şah Abbas qalib gələrsə, işimiz nə olacaq?

X a c ə. Mən də onu düşünürəm.

Alqış səsləri getdikcə yaxınlaşır. Səlma əsəbi hallar keçirərək Xacəyə yaxınlaşır.

S ə l m a (*onun qılıncını qınından çəkərək, havada oynadır*). Düşünmək vaxtı deyil! (*Əlində qılınc, səhnədən çıxır. Xacə Səlmanın arxasınca bağırır*)

X a c ə. Səlma, Səlma! (*Səlma uzaqlaşır, Xacə boş qına baxaraq*) İndi mən nəyəm? Bir heç! Heçlik də məndən şərəflidir.

Uzaqdan səslər eşidilir.

Yaşasın Yusif şah!

X a c ə (*əsəbi hallar keçirir, tez-tez gəzinir*). Gəlirlər... Gəlirlər!

Y u s i f ş a h, B u d a q, R ə h m a n, Q ə h r ə m a n və S ə l m a bir neçə asi ilə vuruşa-vuruşa səhnəyə daxil olurlar.

Y u s i f ş a h. Dostlar! Zəfərin ən kəskin silahı cəsarətdir.

B u d a q. Məsləkə uğrunda ölmək böyük şərəfdir!

I a s i (*qılıncını Budağa endirərək*). Al, bu sənə şərəfli ölüm!

Budağı vurmaq istərkən Yusif şah onu öldürür.

II a s i. Qorxmayın, dostlar, Şah Abbas ordusu ilə bizə köməyə gəlir.

Səlmanı vurmaq istərkən Qəhrəman onu öldürür.

Q ə h r ə m a n. Dostlar, onlar min qarğadır, biz bir laçın quşu... (*Hücum edir*)

R ə h m a n. Ya şərəfli ölüm, ya şərəfli həyat!

III a s i. Al, bu sənə şərəfli ölüm.

Rəhmanı vurub öldürür, Qəhrəman hücum edir.

Q ə h r ə m a n. Bu qanı yerdə qoymayacağam.

Qəhrəman sonuncu düşməni də öldürür. Səhnə boşalır.

S ə s l ə r. Yaşasın Şah Abbas!

Y u s i f ş a h. Gəlin, düşməni qarşılayaq.

B u d a q. Yox, padşahım, mənim fikrim başqadır.

Y u s i f ş a h. Fikrin nədir?

B u d a q. Gələcək döyüşlərə başlamaq üçün geriyə çəkilmək.

Y u s i f ş a h. Nə deyirsən Budaq? Düşmən qarşısından qaçmaq?

B u d a q. Sən xalqa lazımsan.

Q ə h r ə m a n. Doğru deyir.

Y u s i f ş a h. Gecdir, gecdir...

Q ə h r ə m a n. Gec deyil. Saray bağçasından eşiyə çıxan gizli yol mənə məlumdur. Oradan getsək bizi görən olmaz.

S ə l m a. Qoy gəlib bizi tapmasınlar.

B u d a q. Razı ol, Yusif!

Q ə h r ə m a n. mən sizi hər yerdən salamat qurtararam, gedək!

S ə l m a. Gedək, padşahım, gedək!

B u d a q. Xalqımızın gələcəyi eşqinə gedək...

Y u s i f ş a h. Dostlar, bu sarayın qapısını bir də döymək üçün getmək lazımdır. Bir də ki, Şah Abbası, onun ətrafındakı xainləri daima təşvişdə, qorxu içərisində saxlamaq üçün geriyə çəkilməyimiz daha məsləhətdir. (*Gülərək*) Ulduzların bəlasına qoy Şah Abbas özü düçar olsun! (*Gedirlər*)

Səs get-gedə yaxınlaşır. Təbil səsi... Xacə əsəbi hallar keçirir.

X a c ə. Gəlirlər... gəlir... (*Boş qına baxaraq*) Bu qını qılıncsız görsə Şah Abbas başımı bədənimdən ayırar.

Ölülərin qılıncını götürüb qına taxmaq istəyir. Qılınc girmir... Qılıncı qırıq bir qəbzə tapır. Onu tez qına keçirib bir tərəfə çəkilir. Ş a h A b b a s M i r z ə S ə d r ə d d i n ilə səhnəyə daxil olur.

Ş a h A b b a s. Pəh-pəh-pəh! Nə gözəl mənzərədir! Hanı mənim xidmətçilərim? Hanı mənim vəzirlərim? Xacə, Xacə!

Xacə gəlir, Şah Abbasa baş əyərək.

X a c ə. Bəli, qurban.

Ş a h A b b a s. Hanı Yusif şah!

X a c ə. Padşah, mən Yusif şahı bizim adamlarla vuruşarkən gördüm, zalım oğlu hər zərbədə iki baş bədənindən ayırırdı. Mən arxadan ona bir qılınc endirmək istədim. O mənim üzərimə hücum edərkən tab gətirməyib qaçdım.

Ş a h A b b a s. Sonra? Bəs o hara getdi?

Xacə. Xəbərim olmadı. (*Əyilərək*) Mən ancaq özümə vəkillik edə bilərəm.

Ş a h A b b a s. Bəs Səlma?

X a c ə. Çoxdan görmürəm. Zənnimcə, Yusif şah Səlma ilə Qəhrəmanı azad etdi.

Ş a h A b b a s. Of, fəlakət!.. Mirzə Sədrəddin, bu nə oyundur? Ulduzları onlar aldatdı. Demək, göydən enən bəla məni məhv edəcək.

M i r z ə S ə d r ə d d i n. Pərişan olmayın, şahım! Hər yerdə olsa da göydən enən bəlaya onlar düçar olacaqlar.

Ş a h A b b a s. Yox, inana bilmirəm! Yusif Sərrac şahlıqdan əl çəkib qaçmış. Bu gün padşah mənəm. Demək, ulduzlardan enən bəla məni məhv edəcək. Of, gözlərim qaralır, bədənim əsir, mənə bir tədbir və çarə göstər! (*Xacəyə*) Vəzirlərim hanı?

X a c ə. Xəbərim yoxdur, şahım!

Ş a h A b b a s. Mirzə Sədrəddin, Mirzə Sədrəddin!.. Tez, durma, bir çarə və tədbir göstər.

M i r z ə S ə d r ə d d i n (*dili əsə-əsə*). Padşahım... İzin ver, gedib Uluğ bəyin kitabına baxım.

Ş a h A b b a s. Yox! Canını qurtara bilməzsən! Sənin verdiyin bu qara xəbər mənim büsatımı dağıtdı, sarayımı alt-üst etdi... Mən də səni sağ buraxmayacağam. (*O tərəf-bu tərəfə baxır*) Qəhrəman da belə getdi. (*Xacəyə*) Xacə!.. Vur bu itin başını.

Xacə əyilərək.

X a c ə. Padşahım, mən baş vurmaq bacarmaram.

Ş a h A b b a s. Sənə vur deyirəm, yoxsa... (*Hücum edir*)

X a c ə. Baş üstə, padşah. (*Qılıncını çəkir. Əlinə yalnız qəbzə gəlir. Heyrətlə qəbzəyə baxaraq*) Bəs mənim qılıncım hanı? Bu nə sirrdir, padşahım?

Ş a h A b b a s (*çaşqın və əsəbi*). Ah, mənim bəxtim dönmüş, taleyim sönmüş!.. Görünür, ulduzların bəlası məni məhv edəcək! (*Ayaq üstə durmağa taqəti qalmayıb yıxılırkən*) Tutun məni, tutun! (*Şah Abbas Xacənin qolları üstünə yıxılır*)

X a c ə. Şahım, qalx... İran taxt-tacı sizi gözləyir.

Ş a h A b b a s. Of!.. Ulduzlar bizi aldatdı!

P ə r d ə

S O N

1928

NÜŞABƏ

Beş pərdə on iki şəkildə mənzum dram

Əsər Nizami Gəncəvinin "İskəndərnamə" poeması əsasında yazılmışdır.

İŞTİRAK EDƏNLƏR:

N ü ş a b ə – Bərdə xaqanı
A l m a z – Nüşabənin vəziri
İ n c i – qadın ordusunun baş komandanı
U l u c a – saray məhrəmi
U l u ğ b ə y – kişi ordusunun baş komandanı
M ə r c a n – sərhədbəyi
D i l b ə r – eşikağası
G ə r a y – Gəncə-Aran xanı
T ə r x a n – Şəki xanı
S a l t i k – Tərxanın vəziri
Q a p l a n – cəngavər
M ə s t u r – saray xidmətçisi
Ə y y a r
İ s k ə n d ə r – Yunan qeysəri
Ə r ə s t u – onun vəziri
K l i t
A t t a l } – İskəndər ordusunun sərkərdələri.
F l u t
A x i l l e s
P a r m e n u n – Xorasan naibinin müavini. Flutun atası
M ə l i k - K i m o n – Nüşabənin sevgilisi olan Salurun qatili, İskəndərin casusu
Ş ə h p ə r – eşikağası
K ə n k a n
A t l ı

Xanəndə, rəqqasələr, sərkərdələr, pəhləvanlar, saray xidmətçiləri, İran əsirləri və sairə